

AKADEMIE MÚZICKÝCH UMĚNÍ V PRAZE
HUDEBNÍ A TANEČNÍ FAKULTA

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Praha, 2020

Zachar Fedorov

AKADEMIE MÚZICKÝCH UMĚNÍ V PRAZE
HUDEBNÍ A TANEČNÍ FAKULTA

MAGISTERSKÁ PRÁCE

Mstislav Rostropovič – Violoncellová legenda 20.století

Zachar Fedorov

Vedoucí práce: DOC.MgA. Michal Kaňka

Oponent práce: MgA. Tomáš Stražil Ph.D

Datum obhajoby: 7.9.2020

Přidělovaný akademický titul: MgA.

Praha, 2020

ACADEMY OF PERFORMING ARTS IN PRAGUE

MUSIC AND DANCE FACULTY

MASTER 'S THESIS

Mstislav Rostropovich – Cello legend od 20th century

Zachar Fedorov

Thesis advisor: Doc.MgA. Michal Kaňka

Thesis opponent: MgA. Tomáš Stražil Ph.D

Date of thesis defense: 7.9.2020

Academic title granted: MgA.

Prague, 2020

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem magisterskou práci na téma

Mstislav Rostropovič – portrét

vypracoval samostatně pod odborným vedením vedoucího práce a s použitím uvedené literatury a pramenů.

Praha, dne

podpis diplomanta

Upozornění

Využití a společenské uplatnění výsledků diplomové práce, nebo jakékoliv nakládání s nimi je možné pouze na základě licenční smlouvy, tj. souhlasu autora a AMU v Praze.

Abstrakt

Tato práce je portrétem legendárního ruského violoncellisty, pedagoga a dirigenta Mstislava Leopoldoviče Rostropoviče (1927 - 2007). V několika kapitolách je zde popsána jeho životní cesta, mnohostranné umělecké i společenské působení, interpretační, pedagogická a dirigentská práce.

Klíčová slova

Mstislav Rostropovič, Violončello, Pedagogika, Dirigent

Abstract

This thesis is a portrait of the legendary Russian cellist, teacher and conductor Mstislav Leopoldovich Rostropovich (1927 - 2007). In several chapters there is focussed his curriculum vitae, versatile artistic and political activities, cellistic, pedagogic and conducting work.

Key words

Mstislav Rostropovich, Violoncello ,Cellist, Proffesor, Conductor

Obsah	strana
Úvod	10
Původ, dětství a mládí	11
Violoncellista	18
Sólista a pedagog	25
Člověk	35
Legenda	42
Závěr	54
Použitá literatura a prameny	55

Úvod

Violoncello je hudební nástroj, který za posledních 250 let vykonal dlouhou cestu od čistě doprovodného instrumentu k jednomu z nejexponovanějších sólových nástrojů. Zásadní roli v této genezi měla linie vynikajících violoncellistů, která prochází dějinami hudby od baroka až po současnost. Velmi často byli tito výkonní umělci zároveň skladateli nebo jim jejich současníci - skladatelé věnovali svoje díla. Mezi nejzásadnější představitele patří Antonín Kraft (1749 - 1820), bratři Jean - Louis (1749 - 1819) a Jean - Piérre (1741 - 1818) Duportové, Luigi Boccherini (1743 - 1805), Bernhard Romberg (1767 - 1841), Adrien - Francois Servais (1807 - 1866), Auguste - Joseph Franchomme (1808 - 1884), Carlo Alfredo Piatti (1822 - 1901), Karl Juljevič Davydov (1838 - 1889), David Popper (1843 - 1913), Pablo Casals (1876 - 1973), Emanuel Feuermann (1902 - 1942), Gregor Piatigosky (1903 - 1976) nebo Paul Tortelier (1914 - 1990). Všichni jmenovaní posouvali možnosti violoncella, byli autory instruktivní literatury a přednesových skladeb. V osobnosti Mstislava Leopoldoviče Rostropoviče (1927 - 2007) se tento vývoj ve 20. století završuje. Ve své magisterské práci bych chtěl poukázat nejen na Rostropovičův význam pro interpretační umění, ale i na jeho roli v celosvětovém společenském dění 20. století.

Původ, dětství a mládí

Legendární violoncellista Mstislav Leopoldovič Rostropovič se narodil 27. března roku 1927 v ázerbájdžánském Baku. Jeho předkové pocházeli z Polska a Litvy a jmenovali se Rostropovičusové. Jeho prapraděd Josif Rostropovičus se přestěhoval z Vilniusu do Varšavy, vzal si za manželku Češku, a stal se zde městským soudcem. Rodina byla hudebně založená a obzvláště silné umělecké vlohy projevoval Josifův vnuk Vitold. Ten studoval na Petrohradské konzervatoři a potom získal pracovní místo ve Voroněži. Toto město mělo ve druhé polovině 19. století poměrně intenzivní umělecký život. Zde se Vitoldovi Rostropovičovi (litevské příjmení již používal zkrácené) narodil 26. února 1892 syn Leopold. Chlapec jevil značné hudební nadání, jeho otec ho učil na klavír a základům skladby. O Leopoldově budoucnosti ovšem rozhodlo až setkání s violoncellistou Alexandrem Lukiničem¹. Lukinič byl českého původu a jako celé řada Čechů (Ferdinand Laub², Váša Suk³, Eduard Nápravník⁴) odjel do Ruska za pracovní příležitostí. Lukinič začal Leopolda Rostropoviče učit, ten nástroj zvládal rychle a brzy veřejně vystupoval. Leopold měl absolutní sluch, fenomenální paměť, a především vnitřní potřebu hrát na pódiu a koncertovat pro publikum. Od roku 1905 studoval Leopold Rostropovič v Petrohradě na konzervatoři jako žák Alexandra Valerianoviče Veržbiloviče⁵, rozhodl se také pokračovat ve studiu klavírní hry a skladby. Už od počátku studia byl vysoce ceněn jeho obrovský talent, s chválou se o něm vyjadřovali hudební giganti, jako byl houslový virtuóz Leopold Auer⁶ nebo skladatel Alexander Konstantinovič Glazunov⁷. Rostropovičovým spolužákem byl na této škole potomek kozáckých atamanů Semjon Matvejevič Kozolupov⁸, budoucí pedagog jeho syna Mstislava. Leopold

¹ Alexandar (Alexandr) Lukinič (1875 - 1942) byl český violoncellista působící v zahraničí.

² Ferdinand Laub (1832 - 1875) byl český houslista a pedagog, zakladatel Moskevské konzervatoře.

³ Václav (Váša) Suk (1861 - 1933) byl český houslista, dirigent a hudební skladatel.

⁴ Eduard Nápravník (1839 - 1916) byl český dirigent a hudební skladatel.

⁵ Alexander Valerianovič Veržbilovič byl ruský violoncellista a pedagog polského původu.

⁶ Leopold Auer (1845 - 1930) byl maďarsko - americký houslista, pedagog a dirigent židovského původu. Jeho žáky byli legendární houslový virtuózy Mischa Elman, Jascha Heifetz nebo Nathan Milstein.

⁷ Alexander Konstantinovič Glazunov (1865 - 1936) byl ruský hudební skladatel, pedagog a dirigent.

⁸ Semjon Matvejevič Kozolupov (1884 - 1961) byl ruský violoncellista a pedagog.

Rostropovič absolvoval konzervatoř v roce 1910 se zlatou medailí. Bylo to nejvyšší vyznamenání, kterým byli oceněni jen nejlepší absolventi. Nedlouho po ukončení školy vystoupil na několika koncertech v Petrohradě a Moskvě, pak odjel na zájezd, který začínal v tehdejší varšavské gubernii v dnešním Polsku. K vystoupení s orchestrem tehdy vynikající Varšavské filharmonie ho pozval významný polský dirigent Grzegorz Fitelberg⁹, koncerty se uskutečnily v Lodži a Krakově. Další velkou příležitost měl Leopold Rostropovič v Paříži, kde měl ohromný úspěch a strávil zde několik měsíců. Rozšířil si zde vzdělání u slavného Pabla Casalse¹⁰. V roce 1911 absolvoval Rostropovič koncertní zájezdy na Krym, do Sevastopolu (hrál zde Koncert č. 1 pro violoncello a orchestr Karla Juljeviče Davydova¹¹ s orchestrem za řízení A. K. Glazunova), v Rostově na Donu a Kazani hostoval s klavíristou a skladatelem Sergejem Nikiforovičem Vasilenkem¹². V roce 1912 Leopold Rostropovič odjel do Petrohradu, byl přijat do orchestru Marijinského divadla a nadále koncertoval. Po převratu v roce 1917 se situace v Petrohradě zhoršovala a v roce 1918 už zde byl Leopold Rostropovič zcela bez zaměstnání. Proto se ujal nabídky z konzervatoře v Saratově, kde už čtyři roky pracoval jeho spolužák Semjon Kozolupov. Ten mezitím přijal místo pedagoga na konzervatoři v Kyjevě a kolegovi místo prakticky přepustil. V Saratově prožil Leopold Rostropovič více než čtyři roky. Zde u něho začala studovat violoncellistka Rajsja Borisovna Garbuzova¹³, která se stala světově uznávanou a po roce 1945 se usadila v Americe. Na zájezdě do Orenburgu se Leopold Rostropovič seznámil s klavíristkou Sofii Nikolajevnou Fedotovovou a oženil se s ní. Zajímavostí je, že jeho kolega Semjon Kozolupov si vzal její sestru Naděždu, a ze spolužáků se tak stali švagři. V Saratově se manželům Rostropovičovým narodila dcera Veronika, nedlouho potom se přestěhovali do Baku, kde se oba manželé stali profesory na místní konzervatoři. Leopold Rostropovič v Baku hodně komponoval, napsal řadu děl v pozdně romantickém duchu: čtyři violoncellové koncerty, klavírní skladby, písně, klavírní koncert, suitu

⁹ Grzegorz Fitelberg (1879 - 1953) byl polský dirigent, hudební skladatel a houslista židovského původu.

¹⁰ Pablo (Pau) Casals Defilló (1876 - 1973) byl katalánský violoncellista, pedagog a hudební skladatel.

¹¹ Karl Juljevič Davydov (1838 - 1889) byl ruský violoncellista, pedagog a hudební skladatel.

¹² Sergej Nikiforovič Vasilenko (1872 - 1956) byl ruský hudební skladatel a pedagog.

¹³ Rajsja Borisovna Garbuzova (1905 - 1997) byla rusko - americká violoncellistka.

pro sólové violoncello, klavírní trio, udělal i řadu violoncellových úprav kompozic jiných skladatelů (Chopin, Skrjabin). V Baku se 27. března 1927 manželům Rostropovičovým narodil syn Mstislav Leopoldovič.

V této době se už Semjon Kozolupov stal profesorem Moskevské konzervatoře. Uplatňoval se zde jako pedagog, sólista v orchestru Velkého divadla a také na komorních koncertech. Kozolupov měl přirozenou autoritu, byl zanedlouho jmenován vedoucím violoncellové katedry a dostal se do vedoucí pozice celé sovětské violoncellové školy. Leopold Rostropovič se s rodinou později do Moskvy přestěhoval také, především proto, aby se jeho dětem Veronice a Mstislavovi dostalo dostatečně kvalitního vzdělání. Violoncello začal Mstislav v Moskvě studovat u svého otce v letech 1934 - 1937 na hudební škole Gněsinových a v letech 1937 - 1941 na hudební škole Sverdlovského obvodu Moskvy, obor skladby potom na hudební škole při Moskevské konzervatoři ve třídě vynikajícího pedagoga Jevgenije Josifoviče Messnera¹⁴. V létě roku 1940 poprvé Mstislav Rostropovič vystoupil jako sólista. Jeho otec Leopold v letní sezóně působil jako koncertní mistr symfonického orchestru ve Slavjansku a představitelé ve vedení tělesa důvěřovali mladým talentům. Mstislav Rostropovič tak debutoval Koncertem pro violoncello a orchestr a - moll op. 33 Camilla Saint - Saëns. V témže roce byl za vynikající činnost, za vystupování sólistické i komorní Leopoldu Rostropovičovi udělen titul zasloužilého umělce. V roce 1942 začala pro tehdejší Sovětský svaz válka s nacistickým Německem. Když se německá vojska přiblížila k Moskvě, Rostropovičovi se rozhodli odjet do Čkalova - Orenburgu. Čtrnáctiletého Mstislava zařadili do železniční školy a do místní hudební školy, kde začal vyučovat jeho otec. Zajímavostí je, že tehdy neměli k dispozici pro Mstislava jiný než školní nástroj. Byla to prakticky divadelní rekvizita vypadající jako violoncello a mladý violoncellista na ní musel hrát. Tento fakt působí jen těžko uvěřitelně v kontextu toho, že Rostropovič se na vrcholu kariéry v sedmdesátých letech stal majitelem jednoho z nejkrásnějších nástrojů vůbec: hrál na Stradivariho nástroj z roku 1711, známý jako *Duport Stradivarius*¹⁵. Nicméně od doby, kdy se musel učit hrát na violoncello vyrobené

¹⁴ Jevgenij Josifovič Messner (1897 - 1967) byl sovětský hudební skladatel a pedagog.

¹⁵ Duport Stradivarius je violoncello postavené roku 1711 italským houslařem Antoniem Giacometem Stradivari (pravděpodobně 1644 - 1737) v Cremoně. Nástroj je pojmenovaný po legendárním francouzském violoncellistovi Jean - Louisi Duportovi (1749 - 1819), který na něj koncertoval kolem roku 1800.

z prken, tak Rostropovič neměl strach už z žádného nástroje a dokázal vždy ohromujícím způsobem vytáhnout z violoncella zvuk, který s přehledem dominoval i nad obrovským orchestrem.

Z Leningradu se kvůli válečným událostem přemístil do Orenburgu soubor Malého operního divadla. Bylo to divadlo experimentální a současně mělo vysokou úroveň, působili zde talentovaní režiséři, dirigenti, zpěváci a výtvarníci. Mladý Mstislav mohl sledovat zkoušky, pozorovat práci dirigentů, odhalovat zákonitosti zpěvu a vzájemného působení zpěváků a orchestru. Skladatel Michail Michailovič Čulaki¹⁶, jehož balety divadlo uvádělo, učil talentovaného violoncellistu kompozici. Tady Mstislav Rostropovič složil svůj Koncert pro klavír a orchestr, Poému pro violoncello a Preludium pro klavír. Dne 7. dubna 1942 vystoupil v Orenburgu jako skladatel, violoncellista a klavírista na výročním koncertě sovětských skladatelů. Jeho vystoupení se stalo hlavní událostí večera a bylo skvěle recenzováno. Jako sólista potom s orchestrem Malého divadla poprvé provedl Čajkovského Variace na rokokové téma op. 33.

V létě roku 1942 Leopold Vitoldovič Rostropovič těžce onemocněl, a ještě před svou předčasnou smrtí zařídil, aby jeho syn Mstislav studoval u svého strýce Semjona Kozolupova co nejdříve to půjde. Mladý violoncellista musel akceptovat těžkou životní situaci a své schopnosti využívat ke všem pracovním příležitostem a k profesionálnímu zdokonalování. Nahradil svého otce v hudební škole a dělal všechno, co musel dělat pedagog v horším krajském hudebním ústavu. Projevil se jeho pedagogický talent, ochotně jezdil vystupovat kamkoli ho požádali. Zahrál z listu na violoncello i klavír všechno, co bylo třeba. Když nestačil výdělek z koncertů, vyráběl na prodej petrolejky a rámečky na fotografie. Záliba v manuální práci mu potom zůstala do konce života. Na violoncello cvičil v tomto období v noci a zvykl si na režim, kterého se pak držel celý život. Neznal žádné prázdniny a dovolené, odpočinkem bylo pouze střídání různých činností. Spánek nanejvýš pět hodin denně. Cvičil pozdě v noci a ráno s neuvěřitelnou koncentrací, vystupoval všude, kde se dalo - v nemocnicích, okresních městech a v kolchozech.

¹⁶ Michail Michailovič Čulaki (1908 - 1989) byl sovětský hudební skladatel.

Do Moskvy se Rostropvičova rodina vrátila po odvrácení německého nebezpečí v roce 1943. Mstislav nastoupil na konzervatoř k Semjonu Kozolupovovi, jeho sestra Veronika do třídy jeho dcery Mariny Kozolupovové. Škola měla vynikající úroveň, válka nesnížila profesionální možnosti konzervatoře, dokonce se rozšířil počet pedagogů: stali se jimi skladatel Dmitrij Dmitrijevič Šostakovič, muzikolog Boris Vladimirovič Asafjev¹⁷ a klavírista Vladimir Vladimirovič Sofronickij¹⁸, kteří museli za blokády opustit Leningrad. Ředitel školy skladatel Vissarion Jakovlevič Šebalin¹⁹, který mladého Rostropoviče dobře znal, měl nespornou pracovní, uměleckou a mravní autoritu. V Kozolupově violoncellové třídě se propracovávala přísná technická disciplína, úkoly byly dováděny až k maximální dokonalosti, obzvláště pečlivě se řešila intonace. Pracovalo se hlavně s klasickou violoncellovou literaturou: studovaly se suity J. S. Bacha BWV 1007 - 1012 (v revizi Semjona Kozolupova), Beethovenovy sonáty, koncerty Antonína Dvořáka a Roberta Schumanna. Z novější hudby se S. Kozolupov zaměřoval na tvorbu skladatelů Nikolaje Jakovleviče Mjaskovského a Reingolda Moriceviče Gliera, ze současníků se hrál Aram Iljič Chačaturjan a Sulchan Fjodorovič Cincadze²⁰. Jako violoncellista se Rostropovič na konzervatoři rozvíjel velice úspěšně. Byl synem svého otce a jeho svět se neomezoval jen na violoncello. Studoval i klavír a skladbu, snažil se o hudební univerzalizmus. Klavír studoval Rostropovič u Nikolaje Nikolajeviče Kuvšinnikova²¹, který byl žákem vynikajícího pedagoga Konstantina Nikolajeviče Igumnova²². Na skladbu chodil Rostropovič k řediteli Šebalinovi. Produktivita Rostropoviče jakožto skladatele byla velká, komponoval pohotově a v různých žánrech, opíral se o široký okruh stylových zdrojů. Projevoval se u něho vliv Clauda Debussyho, Sergeje Sergejeviče Prokofjeva a ruské hudby 19. a začátku 20. století. Pro violoncello neskládal tolik, dával přednost hudbě pro klavír a housle, pro trio a kvarteto. Z Rostropovičovy konzervatorní tvorby vyniká však nadevše dodnes jeho

¹⁷ Boris Vladimirovič Asafjev (1884 - 1949) byl ruský/sovětský hudební skladatel a muzikolog.

¹⁸ Vladimir Vladimirovič Sofronickij (1901 - 1961) byl sovětský klavírista a hudební pedagog.

¹⁹ Vissarion Jakovlevič Šebalin (1902 - 1963) byl sovětský hudební skladatel a pedagog.

²⁰ Sulchan Fjodorovič Cincadze (1925 - 1991) byl gruzínský/sovětský hudební skladatel.

²¹ Nikolaj Nikolajevič Kuvšinnikov (1888—1970) byl ruský/sovětský klavírista a hudební pedagog.

²² Konstantin Nikolajevič Igumnov (1873 - 1948) byl ruský/sovětský klavírista a hudební pedagog.

Humoreska pro violoncello a klavír op. 5. Věnoval ji svému pedagogu Semjonu Kozolupovi a mnoho violoncellistů ji dodnes má na repertoáru. Třidu instrumentace měl ve své kompetenci skladatel a klavírista Dmitrij Dmitrijevič Šostakovič. A k Rostropovičovi choval od začátku velké sympatie.

V roce 1945 se Rostropovič zúčastnil Všesvazové interpretační soutěže, kde se shromáždilo obrovské množství talentů. V porotě byli mimo jiné skladatel Dmitrij Dmitrijevič Šostakovič, pěvkyně Antonia Vasilevna Neždanovová²³ a houslista David Fjodorovič Oistrach. Soutěž vyhráli třicetiletý Svjatoslav Teofilovič Richter a osmnáctiletý Mstislav Rostropovič. Vítězství mladého violoncellisty byla senzace, protože od soutěžního ročníku 1933, kdy triumfoval tehdy šestnáctiletý Emil Grigorjevič Gilels, se neobjevil nikdo tak mladý s takovým úspěchem. Vynikající studijní výsledky umožnily jít Rostropovičovi z druhého ročníku konzervatoře přímo do pátého, takže po vítězství v soutěži se začal hned připravovat na absolvování konzervatoře. Byl přijat na aspiranturu a angažován jako sólista Moskevské filharmonie. Ve druhé polovině čtyřicátých let uskutečnil Rostropovič svoje první velké sólové koncerty. Hrál v Moskvě, Leningradě, Kyjevě, Rize, Sverdlovsku, Talinu, Vilniusu, Kaunasu a v dalších městech tehdejšího SSSR. Doposud mu však chyběl důležitý krok - úspěch v mezinárodní soutěži. Ten byl považován za důkaz úrovně sovětské interpretační školy a vítězství pro někoho, kdo se chtěl v SSSR prosadit, bylo v podstatě povinné. První mezinárodní soutěží tak bylo pro Rostropoviče hudební klání uspořádané na Světovém festivalu mládeže a studentstva v Praze. Předsedou poroty byl ředitel Moskevské konzervatoře Šebalin, členy poroty za SSSR byli Kozolupov a houslista Dmitrij Michajlovič Cyganov²⁴ z Beethovenova kvarteta.

Rostropovič vyhrál a byl nazván v tisku senzací soutěže. Po návratu do SSSR uskutečnila 14. října 1947 skupina laureátů v čele s houslistou Leonidem Borisovičem Koganem a violoncellistou Rostropovičem koncert ve Velkém sále Leningradské filharmonie. Další soutěž přišla o dva roky později, společně s leningradským violoncellistou Daniilem Borisovičem Šafranem se v roce 1949 zúčastnil soutěže na Festivalu mládeže a studentstva v Budapešti. Oba získali

²³ Antonia Vasilevna Neždanovová (1873 - 1950) byla ruská/sovětská kolorатурní sopranistka.

²⁴ Dmitrij Michajlovič Cyganov (1903 - 1992) byl sovětský houslista a pedagog.

první cenu a koncertovali v Maďarsku, Československu a Polsku. V roce 1950 se Mstislav Rostropovič znovu objevil v Praze, tentokrát na mezinárodní soutěži Hanuše Wihana²⁵, pořádané při festivalu Pražské jaro. Přihlášení byli violoncellisté z dvanácti zemí a třiatřicetiletý Rostropovič se opět podělil o vítězství s Daniilem Šafranem. Po této soutěži jim oběma přišly nabídky na koncertování v Bulharsku, NDR, Rumunsku, Polsku a Rakousku. Rostropovič tak získal koncertní praxi a soutěží se dál již neúčastnil.

²⁵ Hanuš Wihan (1855 - 1920) byl český violoncellista a pedagog, profesor Pražské konzervatoře.

Violoncellista

Mstislav Rostropovič se v této době mění z geniálního studenta na profesionálního hudebníka. Vytváří si základ svého klasického koncertního repertoáru: šest suit J. S. Bacha, pět Beethovenových sonát, dvě sonáty Johanna Brahmsa, sonáty Fryderyka Chopina, Edwarda Griega, Sergeje Sergejeviče Rachmaninova, koncert a sonáty č. 1 a č. 3 Paula Hindemitha, koncert Roberta Schumanna, Variace na rokokové téma a Pezzo capriccioso Petra Ijiče Čajkovského, Don Quijote Richarda Strausse, koncerty Roberta Schumanna, Édouarda Lalo a Antonína Dvořáka. Právě Dvořákův Koncert pro violoncello a orchestr h - moll op. 104 v roce 1950 provedl Rostropovič na Wihanově soutěži v Praze. Interpretace mladého ruského violoncellového fenoména přiměla legendárního českého dirigenta Václava Talicha nabídnout mu, aby nahrál své provedení na gramofonovou desku. Nahrávce předcházela mnohahodinová práce s Talichem, který obeamoval mladého Rostropoviče s Dvořákovým vnitřním světem, s národní vyhraněností jeho hudby, s typicky „dvořákovskou“ lyrikou, která v koncertu tvoří základ vyjádření podstaty díla. Pro mladého interpreta byla tato zkušenost nesmírně přínosná. Rostropovič se o této nahrávce později sám vyjádřil, že ji považuje za svou nejlepší, přestože byla natočena v roce 1952 a poté měl tento koncert možnost natočit ještě sedmkrát.

Roku 1951 provedl Mstislav Rostropovič ve dvou večerech Šest suit pro sólové violoncello BWV 1007 - 1012 Johanna Sebastiana Bacha. To už bylo manifestační vykročení hotového umělce s nárokem na srovnání s takovými interprety, jako byl Pablo Casals. Na podzim roku 1951 kompletního Bacha zahrál v Moskvě a měl výbornou kritiku. Postupně zahrál Rostropovič tento cyklus rovněž v Leningradě a v německých, českých, dánských a skotských městech. Byl to jeho první fundamentální počín, který ukázal, že rozhodně nemá malé cíle. V témže roce byl čtyřadvacetiletý Mstislav Rostropovič vyznamenán za koncertní činnost státní cenou druhého stupně (Stalinova cena) a byla za umělecké zásluhy nejvyšším státním i politickým vyznamenáním.

Nedlouhou, ale zásadní byla spolupráce mladého Rostropoviče se skladatelem Sergejem Sergejevičem Prokofjevem. V roce 1947 byl Rostropovič aspirantem na Moskevské konzervatoři a rozhodl se nastudovat Prokofjevův

Koncert č. 1 pro violoncello a orchestr op. 58 (1938). Skladba předtím nedošla úspěchu, přestože se jí ujali violoncellisté jako Gregor Pjatigorsky²⁶. Ten dílo zahrál v roce 1940, skladba ale nezaujala. Přes Prokofjevovu snahu se už dalšího nastudování nikdo neujal. Mstislav Rostropovič provedl koncert v lednu 1948 s klavírem, ale v únoru 1948 Prokofjeva zahrnula Ždanovova doktrína spolu s dalšími skladateli mezi formalisty a veřejné provádění jeho děl byl problém. Skladatel mezitím dokončil Sonátu pro violoncello a klavír C - dur op. 119 a s Rostropovičem počítal zcela samozřejmě jako s interpretem violoncellového partu. Teprve 6. prosince 1949 toto dílo zaznělo na neveřejném koncertě plenárního shromáždění Svazu skladatelů SSSR a 1. března 1950 byla skladba provedena v Malém sále Moskevské konzervatoře. Klavírního partu se v obou případech ujal Svatoslav Richter. Sám skladatel nebyl na veřejné premiéře přítomen ze zdravotních důvodů. Úspěch Sonáty pro violoncello a klavír op. 119 byl zcela jednoznačný. Okamžitě ji chtěli zařadit do svého repertoáru violoncellisté jako Svatoslav Nikolajevič Knuševickij²⁷, Gregor Pjatigorsky nebo Gaspar Cassadó²⁸. Rostropovič se stal významným činitelem v Prokofjevově skladatelském vztahu k violoncellu, a Prokofjev se pak pro mladého violoncellistu stal nesmírně důležitým pro jeho další umělecký vývoj. Skladatel, který byl velmi uzavřený a jehož tvůrčí kontakty nepřerůstaly v blízké osobní vztahy, si mladého violoncellistu oblíbil a Rostropovič v jeho domě na okraji Moskvy dva roky dokonce bydlel. Lze s jistotou říci, že Rostropovičova hra podnítila přímo vznik všech nejvýznamnějších Prokofjevových violoncellových skladeb. Mladý violoncellista seznámil téměř šedesátiletého skladatele s virtuózními skladbami Davida Poppera a Karla Juljeviče Davydova, předváděl mu obtížná místa a vysvětloval možnosti nástroje. Prokofjev začal komponovat monumentální dílo. Nejprve zamýšlel částečně přepracovat violoncellový koncert op. 58, rychle však přehodnotil situaci a inspirován mladým Rostropovičem začal pracovat na Symfonii - koncert e - moll op. 125. Skladba přináší novátorské pojetí sólového partu. Violoncello zde není jednostranně exponováno jenom jako melodický nástroj, je využito víceplánově, skladatel staví na rozšíření rejstříkového rozsahu

²⁶ Grigorij Pavlovič Pjatigorskij (1903 - 1976) byl ukrajinsko - americký violoncellista a pedagog židovského původu.

²⁷ Svatoslav Nikolajevič Knuševickij (1906 - 1963) byl sovětský violoncellista a pedagog.

²⁸ Gaspar Cassadó i Moreu (1897 - 1966) byl katalánský violoncellista, skladatel a hudební pedagog.

nástroje, zejména vrchního rejstříku. Sólový part je polyfonicky obohacen druhými hlasy, jejich střídavou výměnou a rovněž užíváním dvojhmatů všeho druhu. K témbrovému obohacení jsou zde aplikovány flažolety v kombinaci se zněním jednotlivých dechových nástrojů orchestru. Technika hry se tu nápadně přibližuje houslové virtuozitě. Do druhé části je začleněna velkolepá kadence, skladatel ji přirozeně napojil přímo do organismu skladby. Pozoruhodná je zde i instrumentace. Klavírní výtah Symfonie - koncert zabíral osnovu v několika řádcích navíc a skladatel ho podrobně vypracoval dříve, než vznikla úplná partitura. Dne 18. února roku 1952 měla skladba premiéru ve Velkém sále Moskevské konzervatoře. Organizace prvního provedení se ujal sám Rostropovič. Angažoval svého klavírního partnera Svatoslava Richtera, aby provedení dirigoval. Zajímavostí je, že skladba nebyla poprvé uvedena pod názvem Symfonie - koncert, ale jako Koncert č. 2. Dirigent objednaného Mládežnického symfonického orchestru Kyril Petrovič Kondrašin²⁹ dal Richterovi několik lekcí dirigování, a Prokofjev s tímto výběrem dirigenta souhlasil. Na program byla vedle Prokofjeva zařazena Čajkovského Symfonie č. 1 g - moll op. 13 *Zimní sny* za řízení Kondrašina. Kritika se v tisku vyjádřila velmi nepříznivě, Prokofjevovu skladbu označili jako složitou, rozporuplnou a s vážnými nedostatky. Prokofjev s Rostropovičem pak skladbu ještě částečně přepracovali a po skladatelově smrti měla Symfonie - koncert provedení v Kodani, New Yorku a Londýně. Úspěch skladby byl už jednoznačný a dnes je to jedna z nejprestižnějších koncertantních skladeb ve violoncellové literatuře.

V květnu roku 1955 se na festivalu Pražské jaro Mstislav Rostropovič seznámil s vynikající ruskou operní pěvkyní Galinou Pavlovnou Višněvskou a téhož roku se z nich stali manželé. Narodili se jim dvě dcery, Elena a Olga. Rostropovičovým rodinným a mezilidským vztahům bude věnována celá kapitola této magisterské práce.

Rozhodujícím uměleckým posunem v Rostropovičově životě byla v této době spolupráce se skladatelem Dmitrijem Dmitrijevičem Šostakovičem. První skladbou Dmitrije Šostakoviče, kterou Rostropovič hrál, byla Sonáta pro violoncello a klavír d - moll op. 40 (1934). Sonátu hrál s řadou klavíristů i se samotným autorem. Stejně jako Prokofjev byl i Šostakovič v roce 1948 označen

²⁹ Kyril Petrovič Kondrašin (1914 - 1981) byl sovětský dirigent žijící od roku 1978 v Holandsku.

za formalistu a existenční potíže ho přinutily zkomponovat řadu žánrově a stylově kompromisních skladeb a psát písňovou a sborovou hudbu odpovídající ideologickým pravidlům. Po Stalinově smrti v roce 1953 uslyšel Mstislav Rostropovič Šostakovičovu Symfonii č. 10 e - moll op. 93, v roce 1955 zahrál David Oistrach za řízení dirigenta Jevgenije Alexandroviče Mravinského³⁰ Koncert pro housle a orchestr č. 1 a - moll op. 77. Rostropovič byl skladatelovou hudbou zcela ohromen, jejich skutečná spolupráce však začala až koncem padesátých let. Šostakovič, který byl violoncellistovým pedagogem instrumentace na konzervatoři, sledoval se zaujetím vývoj mladých umělců ve svém okolí. Bylo mu jasné, že se objevil violoncellista, kterému by mohl psát své skladby, který má cit pro moderní hudbu a chce se aktivně podílet na jejím vzniku. Šostakovič se rozhodl pro Rostropoviče napsat Koncert pro violoncello a orchestr, na skladbě pak intenzivně pracoval koncem jara roku 1959. Rostropovič se v tomto případě na rozdíl od spolupráce s Prokofjevem procesu komponování osobně nezúčastnil. Šostakovič měl zvyk s nikým problémy nekonzultovat, navíc Rostropoviče znal a věděl, že dokáže zahrát prostě všechno. Výhodou pro skladatele bylo i to, že dobře znal Prokofjevovu Symfonii - koncert a měl možnost se inspirovat v aplikování technických možností nástroje. Šostakovič svůj Koncert pro violoncello a orchestr č. 1 Es - dur op. 107 dokončil 24. června 1959. Rostropovičovi je skladba věnována a možná i proto se jí naučil za čtyři dny zpaměti. Premiéra se konala 4. října roku 1959 v Leningradě s orchestrem Leningradské filharmonie za řízení Jevgenije Mravinského. Provedení bylo reprízováno o dva dny později a 9. října řídil moskevskou premiéru dirigent Alexander Vasiljevič Gauk³¹. Za několik týdnů hrál Rostropovič koncert v USA s několika různými orchestry. Ve Filadelfii před koncertem dirigent Eugene Ormandy řekl, že premiéra je historickou událostí, pařížské provedení dirigoval Rostropovičovi Igor Borisovič Markevič³² a byl to obrovský úspěch. Následovala provedení na jaře 1960 v tehdejší Československu (Česká filharmonie, K. Kondrašin) a na podzim 1960 v Londýně (Leningradská filharmonie, J. Mravinskij). Na začátku roku 1961 uskutečnil Rostropovič v Moskvě cyklus

³⁰ Jevgenij Alexandrovič Mravinskij (1903 - 1988) byl sovětský dirigent a hudební pedagog.

³¹ Alexander Vasiljevič Gauk (1893 - 1963) byl ukrajinský/sovětský dirigent.

³² Igor Borisovič Markevič (1912 - 1983) byl francouzský dirigent ukrajinského původu.

koncertů z violoncellových skladeb autorů SSSR hudby. Ve třech koncertech zahrál sonáty Mjaskovského, Prokofjeva, Šebalina, Šostakoviče a Šostakovičových žáků Borise Alexandroviče Čajkovského³³, Jurije Abramoviče Levitina³⁴ a Moiseje Samuiloviče (Mieczysława) Vajnberga³⁵. V roce 1962 rovněž Rostropovič zařazoval na repertoár Šostakovičovy skladby v maximální míře. V červnu tohoto roku se Rostropovič organizačně podílel na prvním ročníku festivalu soudobé hudební tvorby ve městě Gorkij. Dmitrij Šostakovič začal řídit skladatelskou organizaci SSSR a jeho cílem bylo pozvednout hudební kulturu periferních měst. Festivalový program v Gorkém zahrnoval skladby mnoha skladatelů, ale jeho osou byla tvorba Šostakoviče. Mstislav Rostropovič hrál violoncellový koncert, violoncellové sonáty Sergeje Prokofjeva, Dmitrije Kabalevského a Prokofjevovu Symfonii - koncert op. 125. Další velkým počinem v roce 1962 byla pro Rostropoviče s Šostakovičem jejich společná účast na festivalu ve skotském Edinburgu, který byl celý věnován Šostakovičově tvorbě. Festivalové programy zahrnovaly třicet skladeb, těžiště spočívalo v účasti interpretů ze SSSR. Dirigent Gennadij Nikolajevič Rožděstvenskij³⁶ dirigoval Symfonii č. 4 c - moll op. 43, Beethovenovo kvarteto hrálo kvartety, David Oistrach interpretoval Koncert pro housle a orchestr a - moll, Rostropovič hrál Koncert Es - dur pro violoncello a orchestr. Rostropovičova manželka Galina Višněvská zpívala dvě árie z opery Katěrina Izmajlova za řízení Igora Markeviče a také cyklus Satiry, kde jí Rostropovič doprovázel na klavír. Galina Višněvská byla podle Šostakoviče rovněž ideálním interpretem jeho skladeb, sám ji dokonce vybral pro filmové zpracování této svojí opery Leninfilmem v režii Michaila Grigirjeviče Šapira³⁷. Její ztvárnění role Katěrinu Izmajlové je odborníky považováno za jeden z operních interpretačních vrcholů všech dob.

Na dalším ročníku festivalu v Gorkém roku 1964 zaznělo více než padesát Šostakovičových skladeb: sedm symfonií, osm kvartetů, opera Katěrina

³³ Boris Alexandrovič Čajkovskij (1925 - 1996) byl sovětský/ruský hudební skladatel.

³⁴ Jurij Abramovič Levitin (1912 - 1993) byl sovětský hudební skladatel židovského původu.

³⁵ Moisej Samuilovič (Mieczyslaw) Vajnberg (1919 - 1996) byl sovětský hudební skladatel polsko - židovského původu.

³⁶ Gennadij Nikolajevič Rožděstvenskij (1931 - 2018) byl sovětský/ruský dirigent a klavírista.

³⁷ Michail Grigirjevič Šapiro (1908 - 1971) byl ukrajinský/sovětský režisér a scénárista.

Izmajlova, deset sborových poém a další kompozice. Skladatelova dosavadní tvorba byla předvedena ve vyčerpávajícím rozsahu. V létě 1965 zahrál Mstislav Rostropovič devět koncertů v Anglii, do jejichž programu zařadil Šostakovičovy violoncellové skladby. V téže roce se oba hudební velikáni stali sousedy, Šostakovič koupil dům na moskevském předměstí Žukovka, kde bydlel i Rostropovič. V dubnu roku 1966 odjel Šostakovič na Krym do městyse Oreanda a 27. dubna zde dokončil Koncert pro violoncello č. 2 op. 126. Šostakovič se v tomto koncertu zcela zaměřuje na možnosti sólového violoncella, na grandiózní povahu Rostropoviče jako sólisty. Potvrzuje to nejen skromné obsazení orchestru (dřevěné nástroje po dvou s přidaným kontrafagotem, dva lesní rohy, dvě harfy, smyčce a bicí), ale i pojetím orchestru při evidentním vyčlenění lesního rohu, flétny, prvního klarinetu a především bicích. Šostakovič naplňuje koncert monology violoncella a v plné míře zdůrazňuje sólistův přednes. Veškeré změny charakteru hudby jsou určovány violoncellem, a přestože je v sólovém partu hodně technicky obtížných míst, neodpoutávají pozornost posluchačů. Celý koncert je jedna violoncellová melodie s mnohými transformacemi. Z toho vychází i volba třídílné formy s attacca navazující druhou a třetí větou. Skladba svým vyzněním a strukturou v podstatě anticipuje pozdní vokální cykly a poslední kvartety. Šostakoviče v létě roku 1966 postihl infarkt, do vypuknutí oslav ke svým šedesátým narozeninám se však zotavil. Skladatelovo jubileum začalo dvěma koncerty Symfonického orchestru SSSR za řízení Jevgenije Fjodoroviče Světlanova³⁸ - zazněla Symfonie č. 7 C - dur op. 60 a Koncert pro violoncello č. 1 v podání Mstislava Rostropoviče. Premiéra Koncertu pro violoncello a orchestr č. 2 byla připravena na 25. září 1966, tedy přímo na den Šostakovičových šedesátin. Přestože se skladatel vrátil z Leningradu do Moskvy 17. září, ještě ráno 25. září nebylo jasné, zda mu zdravotní stav dovolí příjezd do Velkého sálu Moskevské konzervatoře. Nakonec skladatel na premiéru přišel a úspěch jeho Koncertu č. 2 pro violoncello a orchestr op. 126 byl i díky Rostropovičově vynikajícímu výkonu ohromný.

Začátkem února dokončil Dmitrij Šostakovič vokální cyklus *Sedm romancí op. 127 na verše Alexandra Bloka*. Cyklus skladatel pojal jako druh symbolického divadla, znepokojujícího posluchače střídáním ostrých hudebních kontrastů.

³⁸ Jevgenij Fjodorovič Světlanov (1928 - 2002), byl sovětský/ruský dirigent, hudební skladatel a klavírista.

Šostakovič byl po těžké nemoci a v této skladbě jeho hudba zněla bez emocionálního patosu. Cyklus byl věnován Galině Višněvské. Obsazení je netradiční: soprán, housle, violoncello a klavír. Premiéru mělo dílo 25. října 1967 na Moskevské konzervatoři. Prvního provedení se zhostili Moisej Vajnberg u klavíru (Šostakovič po recidivě nemoci nemohl hrát), David Oistrach na housle, Mstislav Rostropovič se svým violoncellem a samozřejmě Galina Višněvská. Šostakovič byl propuštěn z nemocnice 7. listopadu a 12. listopadu hrál za jeho přítomnosti Rostropovič ve Velkém sále Moskevské konzervatoře Koncert pro violoncello č. 2. Počátkem roku 1969 začal Šostakovič komponovat svoje zpodobnění smrti - Symfonii č. 14 op. 135 na verše básníků Frederica Garcii Lorcy, Rainera Marii Rilkeho a Wilhelma Küchelbeckera. Šostakovič svojí hudbou celoživotně tvořil obraz člověka ve dvacátém století, drceného hrůzou válek a intolerance. Nyní hudebně zpracoval svou představu smrti jako nevyhnutelné reality. Šostakovič považoval za předobraz této skladby cyklus *Písně a tance smrti* Modesta Petroviče Musorgského, navíc ještě v sugestivním pěveckém podání Galiny Višněvské a Mstislava Rostropoviče u klavíru. V Symfonii č. 14 op. 135 jsou kromě malého smyčcového ansámblu a bicích dva sólové hlasy - bas a soprán. Ženský part byl napsán pro Galinu Višněvskou. Tato symfonie přinesla další specifikum - výrazně zde vzrostlo působení pěvecké složky na výrazovost složky instrumentální, sjednocení vokální a instrumentální linie probíhalo v kontrastu i v syntéze. Skladatel tak dosahoval jednoty instrumentálního a vokálního elementu. Mstislav Rostropovič partituru nastudoval okamžitě a za jeho vedení byla pořízena gramofonová nahrávka s Moskevskou filharmonií, sólisty byli Galina Višněvská a basista Mark Stěpanovič Rešetin³⁹.

Jako poslední doklad vztahu Dmitrije Šostakoviče s Mstislavem Rostropovičem bych chtěl uvést situaci, když byl Šostakovič opět hospitalizován s ortopedickými problémy, tentokrát v městě Kurgan na Urale. Zde měl vynikající péči, nebyl však absolutně v kontaktu s hudebním děním. Rostropovič zde proto zorganizoval a uskutečnil festival Šostakovičovy tvorby, angažoval Sverdlovský symfonický orchestr řízený Markem Izrailovičem Pavermanem⁴⁰ a hrál jako sólista oba violoncellové koncerty.

³⁹ Mark Stěpanovič Rešetin (1931 - 2001) byl sovětský operní pěvec - basista.

⁴⁰ Markem Izrailovičem Pavermanem (1907 - 1993) byl ukrajinský/sovětský dirigent židovského původu.

Sólista a pedagog

V šedesátých letech 20. století dosahuje Rostropovičova koncertní činnost maximální intenzity. Za sezonu uskutečňuje 130 až 200 koncertních produkcí, což nemá v interpretačním umění dvacátého století obdoby. Jezdí a hraje po celém tehdejší SSSR, Evropě a Americe. V roce 1962 se uskutečnily jeho koncerty v pětadvaceti zemích, v roce 1963 potom už ve čtyřiceti. V červnu 1965 Rostropovič zahrál devět koncertů v Londýně a jenom na léto tohoto roku připadalo čtyřicet koncertů na Sibiři. V oblasti za polárním kruhem koncertoval v Dudince, Norilsku, Igarce, na ostrově Dixon a poloostrově Tajmyr. Jeho violoncellové recitály dostávají novou podobu, koncerty zpravidla zahrnují velké formy violoncellové literatury a získávají značně vyhraněné historické zaměření (sonáty Beethovena, Chopina, Brahmsa, Prokofjeva nebo Šostakoviče). Pro sólová vystoupení s orchestrem se Rostropovič snaží neomezovat se na provedení pouze jednoho koncertu jako doplňku symfonického programu. Našel s touto tezí pochopení u iniciativních dirigentů, jakým byl například Gennadij Rožděstvěnskij, který mu často řídil programy sestavené pouze z violoncellových skladeb s orchestrem. Hudební festivaly přitahovaly Rostropoviče svou uceleností a možnostmi úplné seberealizace v sólových i komorních koncertech. Kromě festivalů souvisejících s Šostakovičovou hudbou zmíněných v předchozí kapitole hraje Rostropovič v šedesátých letech velmi často na hudebních festivalech v Anglii a Francii. Pozoruhodným počinem je jeho moskevský cyklus jedenácti koncertů nazvaný *Violoncellový koncert v průběhu 200 let*, se kterým jel potom i na zájezdy do Anglie a USA.

Rostropovičovy recitály a koncerty s orchestrem jsou doplňovány účinkováním v komorních souborech. Vzniká trio s Emilem Gilelsem u klavíru a Leonidem Koganem na housle. Hráli skladby Čajkovského, Rachmaninova, Haydna, Beethovena a Schumanna. Soubor pořídil řadu vynikajících nahrávek, ale dlouho nevydrželi spolupracovat. Charaktery členů souboru se k sobě nehodily. Gilels měl tendenci k pomalejší a detailní práci což silně kontrastovalo s průbojností Rostropoviče. Po rozpadu tohoto souboru hrával Rostropovič komorní

díla s různými hudebníky - s houslisty Michailem Izrailevičem Vajmanem⁴¹ a Borisem Lvovičem Gutnikovem⁴², trio Alexandera Borisoviče Goldenvejzera⁴³ nahrál s autorem u klavíru a s houslistou Leonidem Koganem. Rostropovič hrával nejraději se Svatoslavem Richterem, jejich koncerty byly pro posluchače největším zážitkem. Na počátku bylo přání skladatele Sergeje Prokofjevova slyšet v jejich podání svou Sonátu C - dur op. 119. Spolupráce Rostropoviče s Richterem pak trvala dvanáct let, přestože byli zaneprázdněni sólistickými povinnostmi. Jejich repertoár zahrnoval všechny Bachovy, Beethovenovy a Brahmsovy sonáty, sonáty Chopina, Griega, Debussyho, Prokofjeva a Brittena. Komplet Beethovenových sonát poprvé zahráli Rostropovič s Richterem na jaře 1953 v Moskvě a výkon zopakovali i v Leningradě. Dalším jeho častým klavírním partnerem byl Alexander Alexandrovič Děduchin⁴⁴, v koncertním životě tohoto ruského umělce byla spolupráce s Rostropovičem na prvním místě. Samostatnou kapitolou je pak Rostropovičovo klavírní doprovázení jeho manželky Galiny Višněvské. Hrál s ní často z paměti, dokázal se učit klavírní party písňových cyklů nesmírně rychle.

Rostropovič byl i dirigent. Dirigentem být chtěl a dirigentem se stal. Na tuto činnost byl připraven v první řadě tím, že při sólových koncertech s orchestrem často přebíral jakousi dirigentskou iniciativu a navazoval s orchestrem aktivní kontakt z důvodu dosažení jednotné interpretace. V druhé řadě vždy důkladně znal celou orchestrální partituru nejen po nezbytně nutné stránce, ale i po stránce detailů instrumentace. Navíc jako hudební skladatel studoval u Šostakoviče instrumentaci a prakticky si ji potom vyzkoušel svojí orchestrální tvorbou. Díky této všestrannosti zpracovával skladby podle zákonů dirigentské logiky s náhledem na celky. Rostropovič měl navíc vrozené organizační schopnosti a talent kohokoliv o čemkoliv přesvědčit, což samo o sobě je vlastně podstatou dirigentské profese. Jeden z jeho handicapů spočíval ve fyzickém zvládnutí dirigentských gest. Přestože byl žákem samotného

⁴¹ Michail Izrailevič Vajman (1926-1977) byl ukrajinský/sovětský houslista a pedagog židovského původu.

⁴² Boris Lvovič Gutnikov (1931 - 1986) byl běloruský/sovětský houslista.

⁴³ Alexander Borisovič Goldenvejzer (1875 - 1961) byl moldavsko/sovětský klavírista, skladatel a pedagog židovského původu.

⁴⁴ Alexander Alexandrovič Děduchin (1907 - 1985) byl sovětský klavírista.

Kondrašina, lekce ho hned nezbavily určité strnulosti nebo malé pružnosti a plastičnosti pohybů jeho rukou. Zpočátku to vypadalo, že dirigentská vystoupení u Rostropoviče zůstanou jen doplněním jeho sólistické kariéry. Přestože s tím jeho manželka Galina Višněvská zprvu nesouhlasila, rozhodl se Rostropovič nabídnout své služby jakožto dirigenta Velkému divadlu v Moskvě. Postup přípravy představení má logicky časově jiné obrysy než při sólistické činnosti a Rostropovič si to ihned ověřil. Při nastudování opery *Evžen Oněgin* Petra Iljiče Čajkovského si musel vynutit na ředitelství divadla větší počet zkoušek, než bylo obvyklé. Provedení však mělo úspěch - premiéra se konala 16. ledna roku 1968 a vyvolala mnoho kladných ohlasů. Rostropovič potom tuto operu úspěšně dirigoval v září roku 1969 v Berlíně, kde Velké divadlo hostovalo. Tyto úspěchy ho podnítily k tomu, aby se nabídl jako dirigent pro nastudování Prokofjevovy opery *Vojna a mír*. Byl to další úspěch u publika i odborné kritiky a k roku 1970 se tak Rostropovič vyprofiloval jako operní dirigent vysoké úrovně. Opera se u něj stala východiskem k dalšímu dirigentskému působení, frekvence řízení symfonických produkcí u něj zintenzivněla po roce 1971, kdy začal být Rostropovič trestán za neloajlnost s tehdejšími sovětským režimem omezením počtu sólových koncertů.

Mstislav Rostropovič svým obrovským nasazením inspiroval violoncellisty, dirigenty, a hlavně skladatele nejen v tehdejší SSSR, ale po celém světě. Už v padesátých letech 20. století vzniklo pro něj jenom v NDR osm violoncellových koncertů a sedm sonát. Rostropovičův význam spočívá v tom, že se stalo normou pro něj skládat, značně se zvětšil stylový rozsah skladeb, a hlavně přišel s novými parametry pro vztah skladatele a interpreta. Zásadně pak ovlivnil úroveň interpretova vlivu na proces vzniku skladby a konečný výsledek. Bohužel ideologické omezování vedlo k tomu, že sovětští skladatelé (kromě Šostakoviče a Prokofjeva) zůstávali v padesátých a šedesátých letech ve stylistickém hledání pozadu za zahraničními komponisty. Rostropovič podnítil prolomení těchto bariér a zapojil do tvorby nové hudby značný okruh zahraničních skladatelů. Týkalo se to nejen států komunistického Východního bloku, ale i zemí demokratického světa, jejichž vlády měly tehdy k SSSR napjaté a nepřátelské vztahy. Při hostování v zemích západní Evropy nebo USA nastudoval během zájezdů nové skladby místních autorů. V roce 1967 nastudoval a s velkým úspěchem provedl Koncert pro violoncello a orchestr německo - amerického skladatele Lukase

Fosse⁴⁵ a *Variace* pro violoncello a orchestr amerického skladatele a nositele Pulitzerovy ceny Waltera H. Pistona⁴⁶. To přivedlo k Rostropovičovi další místní skladatele a přispělo k rozvoji americké violoncellové literatury. Rostropovič byl ve výběru kvalitní hudby zcela apolitický a otevřený. Tím přitahoval zájem o hudbu a koncertní umění SSSR mnoha významných světových umělců. Benjamin Britten, André Jolivet⁴⁷, Gaspar Cassadó a Henri Sauguet⁴⁸ přijížděli do Moskvy, aby uslyšeli své skladby v Rostropovičově interpretaci. Vzájemně se setkávali s místními skladateli a seznamovali se s jejich tvorbou, pro sovětské skladatele byly potom takové zkušenosti nahlédnutím do světa budoucnosti. Benjamin Britten byl v té době už autorem oper *Peter Grimmes*, *Albert Herring* nebo slavného *Válečného requiem* a se zaujetím obrátil pozornost k Rostropovičovi. Bylo to hlavně zásluhou violoncellistova londýnského provedení Šostakovičova Koncertu č. 1 op. 107. Rostropovičova hra na Brittena intenzivně zapůsobila a také ho silně inspirovala. Na jaře roku 1961 dokončil Britten pětivětou Sonátu pro violoncello a klavír op. 65. Svůj inspirační zdroj prozradil anglický skladatel v poslední větě skladby, a jako poctu Dmitriji Šostakovičovi zde cituje motiv složený z prvních písmen Šostakovičova jména - DSCH. V Brittenově Symfonii pro violoncello a orchestr z roku 1963 se projevil vliv violoncellových koncertů Prokofjeva a Šostakoviče. V rozměrné symfonické koncepci tu anglický skladatel pracuje s klíčovou, dramatizující funkcí sólového nástroje. Tuto složitou a obtížnou skladbu interpretoval Rostropovič v Moskvě, Londýně, Paříži, Edinburgu a Aldeburghu. Právě v Aldeburghu se pořádaly festivaly Brittenovy hudby s účastí vynikajících světových interpretů, Višněvskou a Rostropoviče nevyjímaje. V srpnu 1965 se z Rostropovičovy iniciativy uskutečnil podobný festival v lázeňském městě Dilidžanu v arménské SSR, zde byla v sovětské premiéře uvedena Suita č. 1 op. 72 pro sólové violoncello a písňový cyklus Básníkova ozvěna. Obě skladby byly Benjaminem Brittenem věnované Galině Višněvské a Mstislavu Rostropovičovi. Pod vlivem Rostropovičovy hry a jeho naprosto enormních cellistických schopností se zájem anglického skladatele najednou

⁴⁵ Lukas Foss (1922 - 2009) byl německo - americký hudební skladatel.

⁴⁶ Walter Hamor Piston Jr. (1894 - 1976) byl americký hudební skladatel.

⁴⁷ André Jolivet (1905 - 1974) byl francouzský hudební skladatel.

⁴⁸ Henri Sauguet (1901 - 1989) byl francouzský hudební skladatel.

soustředil k sólovému violoncellu. Další dvě suity pro sólové violoncello (č. 2 op. 80 z roku 1967 a č. 3 op. 87 z roku 1971) také věnuje Rostropovičovi. Tato vrcholně obtížná díla dokonale vystihují obrovské možnosti nástroje a posouvají violoncellovou literaturu o krok dopředu. Skladby pro violoncello zaujaly v Brittenově díle zásadní místo. Nikdo další nekomponoval pro Rostropoviče v takovém rozsahu, a tak promyšleně, na žádném jiném skladateli se vliv violoncellistovy osobnosti neukázal tak jasně a bezprostředně. Rostropovič nikdy svými požadavky na nové skladby nevymezoval způsoby skladatelova ztvárnění. Převaha velkých forem jemu dedikovaných skladeb nevycházela z objednávky interpreta, spíše se skladatelé orientovali na jeho velkolepý styl hry, na Rostropovičovy možnosti ukázat bohatství a záběr violoncella ve vztahu k symfonickému orchestru. Tyto tendence vzaly svůj počátek v sazbě koncertů Prokofjeva a Šostakoviče a byly ještě zdůrazněny v koncertech Benjamina Brittena, Henriho Saugueta, Borise Ivanoviče Tiščenka⁴⁹, Arno Babajaniana⁵⁰, Lubomira Pipkova⁵¹, Jevgenije Kiriloviče Goluběva⁵² a mnohých dalších skladatelů.

Mstislav Rostropovič inicioval ve své době skladatelské experimenty, sám na sebe bral plnou odpovědnost při provádění jemu věnovaných skladeb a narážel na stále rostoucí obtížnost. Bylo to inspirující a nutilo ho to přemýšlet. Nejen o hře samotné, ale i o zdokonalení violoncella jakožto technické konstrukce, která poskytuje určité omezené možnosti. Rostropovič je autorem nebo spoluautorem celé řady konstrukcí nebo návrhů. Především přejal a vylepšil lomený bodec, používaný francouzským violoncellistou Paulem Tortelierem⁵³. Violoncello tak uvádí do více vodorovné pozice a vzniká tak fyzikální prostředí, kdy je mnohonásobně více využívána přirozená hmotnost pravé ruky při tvoření zvuku. Tato horizontálnější poloha violoncella také významně ulehčuje pohyb levé ruky. Rostropovič rovněž hledal výhodnější tvary pro kobylku nástroje.

⁴⁹ Boris Ivanovič Tiščenko (1939 - 2010) byl sovětský hudební skladatel, propagátor nových kompozičních směrů.

⁵⁰ Arno Babajanian (1921 - 1983) byl sovětský hudební skladatel arménského původu.

⁵¹ Lubomir Panajotov Pipkov (1904 - 1974) byl bulharský hudební skladatel.

⁵² Jevgenij Kirilovič Goluběv (1910 - 1988) byl sovětský hudební skladatel.

⁵³ Paul Tortelier (1914 - 1990) byl francouzský violoncellista, pedagog a skladatel.

Dopracoval se postupně ke zjištění, že nejlepší na progresi zvuku nástroje je tenká a vyšší kobylka s vysokým klenutím. Zvětšuje to sílu a průraznost violoncellového tónu. Za zásadní nevýhodu považoval Rostropovič také tvar žabky smyčce (dnes jsou rozšířené různé typy silikonových návleků na pozici, kde je opřený palec pravé ruky) a nutnost zavedení mechanických kolíků (dnes již poměrně rozšířené, výhodou zvláště u skladeb využívající skordaturu). Lze s jistotou říct, že nová hudba v podání Rostropoviče se osvobodila od vlády pravidel, limitů a přílišných ohledů na tradice. Rozšířila se hranice hudebního myšlení obrovského množství skladatelů.

Rostropovič byl samozřejmě od počátku i pedagog. Do dnešní doby jsou jeho žáci považováni za to nejlepší, co violoncellový svět poznal. V Rostropovičově rodině byli několik generací zpátky učitelé svým způsobem všichni. Jako člověk disponoval Rostropovič sdílností, porozuměním, a snahou plně uplatnit své obrovské, a hlavně mnohostranné zkušenosti. Díky svobodomyšlnému přístupu svého otce, který mu byl v dětství vzorem, se pak celoživotně bránil dogmatickému přístupu ve všem, tedy i v pedagogice. Roku 1948 byl ve věku jednadvaceti let Mstislav Rostropovič na doporučení svého pedagoga Semjona Kozolupova angažován jako asistent pro violoncellovou a kontrabasovou katedru Moskevské konzervatoře. Měl za úkol přípravu studentů nižších ročníků k hodinám s profesorem. Kontroloval, jestli nedělají chyby v prostém čtení správných not a prstokladů v etudách, pomáhal jim se zvládnutím techniky rukou a snažil se je naučit správně cvičit. Kozolupov mu pak zanedlouho přidělil žáky k samostatnému vyučování. Nejlepší žáky zpočátku samozřejmě nedostal, ještě nebylo obecně jasné, jaký je u něj poměr mezi jeho talentem sólistickým a pedagogickým. Už na počátku pochopil Rostropovič zásadní věc - že musí přistupovat individuálně, že si musí vytvořit vztah k hudebním předpokladům jednotlivých žáků a podle toho je pak může hodnotit a diferencovat. Mladý Rostropovič nekategorizoval, nevěnoval pozornost deklarovaným předpokladům svých žáků. Odmítal počáteční diagnostikování, seznamoval se pak daleko pozorněji s psychologickým profilem a osobitostí jednotlivých studentů. Rostropovič učil ty, kteří nezávisle na prvopočátečních koncertních perspektivách chtěli tvrdě pracovat a stále se zdokonalovat v atmosféře bez mechanické řemeslnosti, vnějších nátlaků, potlačování a diktátů. Vyučování ve třídě fungovalo jako seminář a bylo vždy volně přístupné. Většinou

byli ve třídě všichni jeho žáci, studenti z jiných tříd a několik hostů. Všichni se zúčastnili vyučovacího a tvůrčího procesu, Rostropovič rád diskutoval a často se ptal na názor. Od roku 1961 pak po dobu šesti let vyučoval na Moskevské i Leningradské konzervatoři zároveň, což podstatně sblížilo a ovlivnilo dvě samostatné violoncellové školy. V samotné Rostropovičově metodice se postupně ustálily některé konkrétní znaky, přestože pořád záměrně absentovala obvyklá pravidla. Rostropovič vyžadoval velmi vysokou technickou přípravu a rychlé zvládnutí skladeb už na první hodině, pokud možno tak z paměti. Repertoár se skládal ze souborů etud, různých cvičení a klasického repertoáru, podstatný význam měla ovšem i soudobá hudba. Tuto hudbu dával žákům do repertoáru ve značném rozsahu, Rostropovič byl bytostně přesvědčen, že moderna nepřetržitě a vytrvale obohacuje violoncellovou literaturu, vytyčuje před interprety nové hudební a samozřejmě i technické problémy. Měl názor, že soudobá hudba by měla být zařazena do všech stadií výuky.

Jedním z nejdiskutovanějších elementů v hudební pedagogice je způsob a míra předvádění, předehrávání. Velkou tendenci předvádět mají vždy koncertní umělci - pedagogové ve vrcholném období své kariéry. Je pro ně často obtěžující vysvětlovat to, co sami řeší svou hudební intuicí a vrozenými schopnostmi. Rostropovič někdy ukazoval studentům jednotlivé technické aspekty hry, nikdy jim ale neukazoval interpretaci, nevnucoval jim svůj přednes. Spíš než na violoncello hrál na klavír doprovod místo nepřítomného doprovazeče nebo prostřednictvím přesné klavírní intonace poukazyval na rezervy studenta. Často však používal dirigentskou metodu předvádění: gesta, mimohudební asociace a zpěv.

V roce 1953 byl Rostropovič jmenován docentem, roku 1959 se stal profesorem. V šedesátých letech učil Rostropovič v Moskvě a Leningradě každoročně dvacet studentů. Každý rok u něj absolvovalo pět nebo šest violoncellistů, kromě toho se za jeho vedení zároveň zdokonalovalo pět až sedm aspirantů. Rostropovič byl už světová osobnost a mnozí zahraniční umělci vyhledávali jeho rady. Stážisty u něj byli mladá a nesmírně talentovaná Angličanka Jacqueline du Pré⁵⁴, Španěl Louis Garcia - Renart⁵⁵ nebo sólocellista

⁵⁴ Jacqueline Mary du Pré (1945 - 1987) byla anglická violoncellistka.

⁵⁵ Louis Garcia - Renart (narozen 1936) je mexický violoncellista a pedagog španělského původu.

Symfonického orchestru finského rozhlasu Seppo Laamanen⁵⁶. V roce 1961 pak bylo Rostropovičovi svěřeno řízení violoncellové a kontrabasové katedry Moskevské konzervatoře.

Velký význam pro potvrzení pedagogických schopností měly hudební soutěže, Rostropovič v nich logicky spatřoval možnost k odhalení a podpoře talentů. V porotách začal zasedat velmi brzy, pouze několik let potom, co se sám zúčastnil své poslední soutěže - Wihanovy soutěže při festivalu Pražské jaro v roce 1950. Roku 1957 jel do Paříže do poroty Mezinárodní violoncellové soutěže Pablo Casalse, kde se konečně osobně seznámil právě se samotným Casalsem, který byl předsedou poroty. V roce 1962 byl obor violoncello zařazen do programu Mezinárodní soutěže P. I. Čajkovského a Rostropovič přijal místo předsedy poroty předkol - Všeruské a Všesvazové violoncellové soutěže, které probíhaly v lednu a březnu 1961. Na následující Čajkovského soutěži pozvání do poroty dostali celloví titáni jako Gaspar Cassadó, Gregor Pjatigorsky a Maurice Maréchal⁵⁷, přijelo sedmatřicet violoncellistů ze třinácti zemí (dvanáct z USA, čtyři z Polska, tři z tehdejšího Československa) a v předkolech bylo vybráno osm domácích soutěžících. Na programu soutěžních kol byl samozřejmě Petr Iljič Čajkovskij a jeho *Variace na rokokové téma* op. 33 a *Pezzo capriccioso* op. 62, suity Bacha, etudy Davida Poppera a Michaila Josifoviče Bukinika⁵⁸, speciálně pro soutěž napsaná *Improvizace* pro sólové violoncello Vladimira Alexandroviče Vlasova⁵⁹, hrály se koncerty Prokofjeva, Kabalevského, koncert a sonáta Šostakoviče, a skladby Bohuslava Martinů, Zoltána Kodálye, Samuela Barbera⁶⁰ nebo Pančo Vladigerova⁶¹. Zvítězila Natalia Nikolajevna Šachovská⁶², Valentin Jakovlevič Fejgin⁶³ získal druhou cenu spolu s Američanem Leslie Parnasem⁶⁴

⁵⁶ Seppo Laamanen (1928 -2016) byl finský violoncellista.

⁵⁷ Maurice Maréchal (1892 - 1964) byl francouzský violoncellista a pedagog.

⁵⁸ Mychajlo Jevsejovič Bukinik (1872 - 1947) byl ukrajinsko - americký violoncellista, skladatel a hudební kritik.

⁵⁹ Vladimír Alexandrovič Vlasov (1903 - 1986) byl sovětský hudební skladatel a dirigent.

⁶⁰ Samuel Osmond Barber (1910 - 1981) byl americký hudební skladatel.

⁶¹ Pančo Charalanov Vladigerov (1899 - 1978) byl bulharský hudební skladatel a klavírista.

⁶² Natalia Nikolajevna Šachovská (1935 - 2017) byla sovětská violoncellistka, profesorka na Moskevské konzervatoři.

⁶³ Valentin Jakovlevič Fejgin (1934 - 1995) byl sovětský violoncellista a pedagog.

(Šachovská i Fejgin se prezentovali jako žáci Semjona Kozolupova, prakticky byli však studenty Rostropoviče), třetí cenu získali Natalia Grigorjevna Gutmanová⁶⁵ (studentka dcery Semjona Kozolupova Galiny) spolu s Michaiilem Emmanuilovičem Chomicerem⁶⁶. Po skončení soutěže zahájil Rostropovič okamžitě přípravu na práce na příští ročník. V roce 1966 se zúčastnilo téměř padesát violoncellistů z devatenácti zemí, mimo jiné i z Nového Zélandu nebo Mexika. Podobně jako ve sportu se i tady v této době stalo charakteristickým rysem soutěžení SSSR versus USA. Sovětská violoncellová škola byla v plné síle, projevovaly se ale i pedagogické výsledky ruských židovských hudebníků, kteří vyučovali na hudebních ústavech v USA jako Philadelphia Curtis Institut a Julliard School New York. V Čajkovského soutěži 1966 vynikl žák Gegora Pjatigorskyho Stephen Kates⁶⁷, který získal druhou cenu a dělil se o ní s finským violoncellistou Arto Norasem⁶⁸. Třetí cenu porota rozdělila mezi Japonce Ken-ichiró Yasudu⁶⁹ a Rostropovičovu žačku Eleonoru Iovannovnu Testelets⁷⁰ ze SSSR. Zvítězila Karine Armenovna Georgian⁷¹ ze třídy Mstislava Rostropoviče. V dalším ročníku soutěže v roce 1970 stanuli na čele laureátů stanu jeho žáci David Geringas⁷² (1. cena) a Viktoria Borisovna Jagling⁷³ (2. cena).

Pedagogické působení, a hlavně výsledky přinesly Rostropovičovi řadu studentů. V roce 1962 k němu nastoupila jako aspirantka Natalia Šachovská, jeho žáky se potom stali Natalia Gutmanová, David Geringas, Viktoria Jagling a

⁶⁴ Leslie Parnas (narozen 1931) je americký violoncellista a pedagog.

⁶⁵ Natalia Grigorjevna Gutmanová (narozena 1942) je sovětská/ruská violoncellistka.

⁶⁶ Michail Emmanuilovič Chomicer (1935 - 2002) byl sovětský violoncellista židovského původu.

⁶⁷ Stephen Kates (1943 - 2003) byl americký violoncellista.

⁶⁸ Arto Noras (narozen 1942) je finský violoncellista a pedagog.

⁶⁹ Ken-ichiró Yasuda (narozen 1944) je japonský violoncellista a pedagog.

⁷⁰ Eleonora Ioanna Testeļeca (narozena 1937) je lotyšská violoncellistka, profesorka na Jāzeps Vītola Latvijas Mūzikas akadēmija.

⁷¹ Karine Armenovna Georgian (narozena 1944) je sovětská/ruská violoncellistka arménského původu.

⁷² Dovydas Geringas (narozen 1946) je litevský violoncellista a pedagog žijící v Německu.

⁷³ Viktoria Borisovna Jagling (1946 - 2011) byla sovětská/ruská violoncellistka, klavíristka a skladatelka žijící a vyučující ve Finsku.

Maria Konstantinovna Čajkovská⁷⁴. Rostropovič se jako pedagog stále zdokonaloval. Věnoval se problémům interpretace a experimentoval, protože samostatnost jeho žáků byla na takové úrovni, že mohli být považováni za hotové umělce. Ve hře svých žáků pracoval na kantiléně ve všech rejstřících, pasážové virtuozitě přesahující houslovou úroveň, intonační přesnosti v souladu s expresivitou a dokonalé smykové technice pravé ruky. Úspěch a ohlas Mstislava Rostropoviče jako violoncellisty, dirigenta i pedagoga v šedesátých letech po celém světě rychle narůstal.

Člověk

Podstata osobnosti Mstislava Rostropoviče spočívá podle mého názoru v tom, že nebyl prostě fenomenálním violoncellistou, dirigentem nebo pedagogem, ale že byl především člověk z nejlepší podstaty toho slova, který k tomu navíc hrál na cello, dirigoval nebo učil. Člověk neklidného, tragického a přelomového dvacátého století. V této kapitole bych se chtěl zmínit o jeho osobním a rodinném životě. Svůj osobní život nikdy neodděloval od profesního,

⁷⁴ Maria Konstantinovna Čajkovská (narozena 1945) je sovětská/ukrajinská violoncellistka.

okolnosti to potom jen potvrzovaly. V předminulé kapitole jsem poznamenal, že se jeho celoživotní partnerkou doma i na pódiu stala v roce 1955 sopranistka Galina Višněvská.

Narodila se jako Galina Pavlovna Ivanova 25. října roku 1926 v tehdejšímu Leningradě (dnes Petrohrad) a pocházela z diametrálně jiných poměrů než Rostropovič. Rodiče jí zanechali svému osudu a měla pouze babičku. Žili v pevnostním městě Kronštadt na ostrově Kotlin (dnes patří k Petrohradu) ve velmi tvrdých životních podmínkách. Když se město za nacistického útoku na SSSR dostalo do blokády a Galina ztratila babičku, stala se členkou oddílu protivzdušné obrany, který v nesmírně nebezpečných podmínkách čistil požární hadice a kanalizace a rozebíral domy na palivo. Byla přirozený pěvecký talent, měla vynikající hudební sluch a paměť, zpívat se zpočátku učila sama. V roce 1943 se v necelých sedmnácti letech vdala za námořního důstojníka Georgije Pavloviče Višněvského, manželství však nebylo šťastné a brzy bylo anulováno. Galina si ponechala jeho příjmení a po šestiměsíčním nevydařeném studiu sólového zpěvu na Hudební škole Rimského - Korsakova v Leningradě nastoupila roku 1944 dráhu zpěvačky. Dostala se do ansámblu Regionálního operetního divadla Leningrad, který účinkoval na často improvizovaných vystoupeních u vojenských posádek, kolchozů a na vesnicích. Navázala vztah s impresáři operetního souboru Markem Iljičem Rubinem, který byl o víc než dvacet let starší. Roku 1945 se jim narodil syn, ale zemřel ve dvou měsících na otravu z jídla, Višněvská navíc onemocněla tuberkulózou a nemohla zpívat. V roce 1947 začala pracovat u Leningradské filharmonie. V roce 1951 se stala soukromou žačkou vynikající pěvecké metodičky Very Nikolajevny Garinové, v následujícím roce se zúčastnila leningradského kola konkurzu na praktikum do Velkého divadla v Moskvě. Postoupila do druhého kola a ve finálovém kole v Moskvě byla pak bez ohledu na absenci oficiálního odborného vzdělání přijata do souboru Velkého divadla. Kolegové ji přijali se sympatiemi a vedení jí dalo hned na začátku velkolepou příležitost. Byla obsazena do role Leonory v Beethovenově opeře *Fidelio*. Višněvská nepromarnila příležitost, naučila se s časovým předstihem svůj part zpaměti a všem začala dokazovat svůj přirozený talent. Po *Fideliovi* dostala role v operách *Evžen Oněgin* Petra Iljiče Čajkovského, *Sněguročka* Nikolaje Andrejeviče Rimského - Korsakova, *Traviata* nebo *Aida* Giuseppe Verdiho a vždy měla velký úspěch. Publikum si oblíbilo krásnou mladou

zpěvačku s čistým a dokonalým hlasem, který měl ovšem obrovskou šířku a intenzitu. Zájezd do Prahy na festival Pražské jaro v roce 1955 byl pro Galinu Višněvskou první zahraniční cestou a ona si uvědomovala její důležitost. Zde se na recepci seznámila se osmadvacetiletým docentem Moskevské konzervatoře Mstislavem Rostropovičem a po čtyřech společných dnech se z nich na příštích 52 let stal nejznámější pár hudebního světa. Ovšem čekalo ji ještě ukončení vztahu s Markem Iljičem Rubinem a očekávala i problematické společenské přijetí jejího odchodu k Rostropovičovi. Naštěstí pro oba vše proběhlo bez problému, velkou zásluhu na tom měl Rostropovičův „čistý štít“ v očích tehdejších rozhodujících činitelů a také všudypřítomných udavačů. Galina Višněvská otěhotněla brzy, dál však pokračovala v práci a studovala nové role. Dcera Olga se narodila 19. dubna 1956. V tehdejší (vlastně i v dnešní době) bylo obvyklé, že se operní sólistky v ideálním případě omezily na jednoho potomka nebo zůstaly bezdětné. Višněvská s Rostropovičem se rozhodli být v tomto ohledu normálními lidmi. Při druhém těhotenství opět neopustila do poslední možné chvíle divadelní pódium. Dcera Elena se narodila 22. června roku 1958. Obě dcery prokázaly již v útlém věku vcelku logicky značný hudební talent a Rostropovič je učil podle své metodiky. Nejprve hrály na klavír, protože tento nástroj jejich otec Mstislav považoval za základ instrumentální hry. Starší dcera Olga se potom sama rozhodla pro violoncello, mladší Elena prokazovala velký skladatelský talent a jejím nástrojem zůstal klavír. Rostropovič a Višněvská začali být velmi úspěšní, on byl světově proslulý sólista, ona získávala ty největší role na operních scénách. Začátkem šedesátých let již bydleli v prostorném bytě na Ogarjově ulici v Moskvě a vzhledem k jejich bezúhonnosti v očích tehdejšího režimu jim bylo dovoleno koupit ještě rekreační dům v obci Žukovka u Moskvy.

Přes na tehdejší poměry nadstandardní životní komfort jim poměrně velký problém dělalo zesynchronizovat jejich rodinné i umělecké zájmy. Na počátku se poznali jako normální mladí lidé a jejich umělecké schopnosti a kariéry nehrály žádnou roli: Višněvská před zájezdem do Prahy nikdy neslyšela Rostropoviče hrát na violoncello, on ji nikdy neslyšel zpívat. Rostropovič však postupně využil svých geniálních schopností ve prospěch společného zájmu a začal svou manželku doprovázet na jejích stále častějších recitálech s písňovým programem. Jejich oficiální společný koncertní debut je uváděn roku 1961 provedením cyklu Satiry od Dmitrije Šostakoviče, spolupráce však začala

prakticky ihned po jejich seznámení a svatbě. Spolu se svým manželem se Galina Višněvská dostala do okruhu přátel řady skladatelů a stala se potom častým prvním interpretem značného množství písňových cyklů. Rostropovič a Višněvská měli totožný druh hudební geniality - absolutní paměť a schopnost neuvěřitelně rychle zvládnout i nejsložitější skladby, to vše bylo podpořeno pružností ve vzájemných reakcích. Téměř nemuseli zkoušet, party se vždy navíc naučili oba nazpaměť. Na konci šedesátých let začal Rostropovič dirigovat ve Velkém divadle v Moskvě a jejich spolupráce získala další rozměr. V šedesátých letech uskutečnila Galina Višněvská s obrovským úspěchem tři zájezdy do USA, zásadním byl především její debut roku 1961 v Metropolitní opeře v New Yorku. Ztvárnila zde hlavní roli v opeře *Aida* Giuseppe Verdiho. V roce 1962 poprvé vystoupila ve stejné roli v Covent Garden v Londýně, stejný rok zpívala v milánské La Scale jako Liu v opeře *Turandot* Giacomo Pucciniho.

Politickou a společenskou atmosférou v tehdejším SSSR bylo dáno, že kolem zahraničních koncertních zájezdů neustále vznikaly konflikty. Týkalo se to samozřejmě i Višněvské a Rostropoviče. Byly to zprvu běžné konflikty s hudebně nevzdělanými aparátčíky - jednou nechtěli Višněvskou pustit do USA, kde už vystupoval Rostropovič (báli se možné emigrace obou), museli se předkládat celé dva roky předem seznamy repertoáru ke schválení. Závažnější byla situace, když nepovolili Višněvské, aby účinkovala v londýnské premiéře Brittenova *Válečného rekviem*. Slavní umělci ze SSSR se často ve svém vlastním zájmu nemohli vyhnout korupci, ale pro většinu z nich to nebyl důvod k tomu stát se disidentem. Většina chtěla prostě jen hrát, vystupovat v divadle, dirigovat. Rostropovič se politice nevěnoval, věnoval se hudbě. Když po něm chtěli politickou práci, dokázal se tomu chytře vyhnout. Bylo mu samozřejmě jasné, v jakém systému žije, věděl však, že tím není vinen národ a lidé, ale politická reprezentace. Nepřipouštěl si vůbec myšlenku na emigraci, věděl, co umí a věřil v to. Věřil také, že život lze zlepšit v jakémkoliv politickém systému, a především že jeho hudební úsilí může přinést výsledky. Díky svému mládí věřil ve zdravý rozum, v zájem o věc a ve své společenské schopnosti. Byl vlastencem z přirozeného instinktu.

Byla druhá polovina šedesátých let, Rostropovič se věnoval hudbě, měl krásnou a veleúspěšnou manželku, dvě talentované dcery, vynikající výsledky jako pedagog, luxusní bydlení, vilu za Moskvou, vysoké příjmy. Mohl cestovat do

zahraničí, vycházely mu desky, psaly se o něm knihy a natáčel film. Byl na vrcholu. Předpoklad k tomu, aby začal postavení člověka v politickém systému SSSR chápat jinak, se formoval postupně. Základ byl v Rostropovičově povaze: nespokojil se nikdy s dosaženým a dokázal intenzivně vnímat všechno z okolního života s pronikavostí, úměrné jeho vysoké inteligenci. Na zájezdech do zemí západní Evropy viděl jiný svět, nešlo ani tak o materiální nadbytek (ten ostatně byl v mnoha těchto zemích v dané době ještě spíše vzácností) ale o svobodu jednotlivce a svobodu jeho uvažování. Tam jsou u Rostropoviče položeny základy konfliktu, který byl dříve nebo později nevyhnutelný. Jeho setkání se spisovatelem Alexandrem Isajevičem Solženicynem proces vyhranění se vůči politickému systému v SSSR jen urychlilo. Kdyby se nepotkali, našel by se jiný důvod. Vše byla pouze otázka času. Rostropovič znal Solženicyna jen jako čtenář, do konce roku 1967 se nikdy neseťkali.

V listopadu roku 1967 měl Rostropovič koncert ve městě Rjazaň, hrál Variace na rokokové téma op. 33 Petra Iljiče Čajkovského, Moskevskou filharmonii řídil Kyril Kondrašin. Na programu byla i Symfonie č. 5 c - moll Ludwiga van Beethovena a Symfonie č. 1 D - dur „Klasická“ Sergeje Sergejeviče Prokofjeva. Solženicyn v Rjazani bydlel, byl také zaníceným hudebním posluchačem a na koncert přišel. Následující den Rostropovič slavného spisovatele sám vyhledal a přes Solženicynovu uzavřenost se z nich stali přátelé. Po letech v kárných táborech byl spisovatel v rámci chruščovovské liberalizace rehabilitován a mohl pracovat v Rjazani jako učitel. Autobiografická novela *Jeden den Ivana Děnisoviče* vyšla roku 1962 v časopise *Novyj Mir* a měla obrovský úspěch. S nástupem Leonida Iljiče Brežněva do čela SSSR a jeho následných neostaliniistických tendencí se přiblížilo období, kdy se smyčka zákazů kolem spisovatelů jako Solženicyn opět začala utahovat. Koncem listopadu 1967 navštívil Solženicyn Rostropoviče v jeho moskevském bytě, dal mu k přečtení rukopisy románů *Rakovina* a *V kruhu prvním* a svěřil se mu s potížemi knihy vydat. V roce 1968 přišel přímý zákaz knihy vydat, Rostropovič alespoň dovezl tajně ze zahraničního zájezdu kopírovací stroj, aby Solženicyn mohl své knihy rozmnožovat zatím sám. To bylo samozřejmě trestné a Rostropovič tak tímto momentem a nevratně přešel na stranu těch, kteří se vymezovali vůči stávajícímu režimu. Začátkem roku 1969 navštívil Rostropovič Solženicyna a nabídl mu, aby se vzhledem k nepříznivým okolnostem ohrožujícím spisovatelovu

existenci přestěhoval k němu do letního domu v obci Žukovka u Moskvy. Violoncellista ve svém předchozím životě absolutně neměl zkušenost s pomocí disidentům a netušil, jak může být nátlak výkonné moci drtivý a ohrožující. Ráno 19. září roku 1969 se Solženycyn k manželům Rostropovičovým nastěhoval. Zpočátku se spisovatelovo nastěhování do Žukovky obešlo bez zájmu sousedů i udavačů. Slavní lidé, jako byl Solženycyn, se zde objevovali často, a navíc přesně v této době spisovatele oficiální místa neoficiálně vyzývala, aby dobrovolně odešel ze SSSR. Byl už v té době vyloučen ze Svazu spisovatelů SSSR a následující rok obdržel Nobelovu cenu za literaturu. Cenu si však nepřijel převzít, měl strach, že by ho úřady nepustily zpět do SSSR. Solženycyn se v tomto symbolickém exilu dokázal i rozvést, znovu oženit - s matematickou a disidentkou Natalíí Dmitrievnou Světlovovou⁷⁵, se kterou se jim v Moskvě narodili tři synové. Prostřední syn Ignat Alexandrovič⁷⁶ je jedním z nejuznávanějších současných dirigentů.

Když nebylo doporučení k vystěhování ze SSSR spisovatelem akceptováno a Rostropovič navíc začal svého přítele veřejně obhajovat, začala Solženycyna postupně KGB pronásledovat. Vytvořena byla i speciální skupina k Solženycynovu sledování a jeho eventuálnímu odstranění. Naštěstí se v brežněvovské době neodvážili ke stalinským metodám fyzické likvidace a k uvěznění slavného Rostropoviče nebo jeho manželky zatím nenašli pádný důvod. Solženycyna, Višněvskou a Rostropoviče ale mohli promyšleně šikanovat a profesně i společensky poškozovat.

Na jaře 1972 roku podepsal Mstislav Leopoldovič Rostropovič, Andrej Dmitrijevič Sacharov⁷⁷, Lydia Kornějevna Čukovska, Alexander Arkadijevič Galič, Viktor Platonovič Někrasov, Venjamin Alexandrovič Kaverin a další významní představitelé vědy a kultury SSSR dvě výzvy adresované Nejvyššímu sovětu SSSR. Požadovali amnestii politických vězňů a zrušení trestu smrti. V podstatě bezprostředně následovala opatření, která se naprosto cíleně týkala Rostropovičovy umělecké činnosti. Propustili ho z Velkého divadla, rušili mu

⁷⁵ Natalie Dmitrievna Solženycynová (narozena 1939) je sovětská/ruská matematicka a politická aktivistka.

⁷⁶ Ignat Alexandrovič Solženycyn (narozen 1972) je rusko - americký klavírista a dirigent.

⁷⁷ Andrej Dmitrijevič Sacharov (1921 - 1989) byl sovětský fyzik a politický aktivista, nositel Nobelovy ceny míru.

výjezdy, zahraničním agenturám nabízeli jiné umělce, příkaz neangažovat Rostropoviče obdržely i moskevské orchestry. Britská rozhlasová stanice BBC natáčela film o skladateli Šostakovičovi a oslovila Rostropoviče s Višněvskou, aby ve filmu vystoupili. Prostřednictvím tiskové agentury Novosti jim bylo sděleno, že mají oficiální souhlas. Britští filmaři přímo s Višněvskou dohodli dobu a datum natáčení. Poté KGB nepravdivě informovala představitele BBC, že Rostropovič a Višněvská náhle odjeli a odmítli natáčet. Zůstala jim ale určitá možnost, že budou mít šanci koncertovat alespoň v malých městech a při nevýznamných festivalech v okrajových oblastech. Vedení tamních orchestrálních těles mělo navíc konečně k dispozici vynikající světové sólisty. Ale ani tady se to neobešlo bez šikany. Ve městě Uljanovsk se z příkazu KGB přestaly tisknout plakáty a pozvánky a Rostropovičovo jméno bylo na velkých plakátech přelepeno. V Saratově byly koncerty zrušeny a v kyjevském divadle bylo oficiálně (a samozřejmě lživě) sděleno, že Rostropovič odmítl v Kyjevě dirigovat. Z Moskevské konzervatoře ho zatím nevyhodili, panovala zde však atmosféra napětí - kolegové ani žáci nevěděli, co se stane nebo může stát s jejich kolegou a profesorem. Rostropovič i Višněvská byli velmi houževnatí, situace je však vyčerpávala. Zasluhou japonského dirigenta a Rostropovičova dobrého přítele Seiji Ozawy⁷⁸ se v Moskvě nakonec uskutečnil koncert s hostujícím San Francisco Symphony a Mstislav Rostropovič hrál Koncert pro violoncello a orchestr h - moll op. 104 Antonína Dvořáka. V této těžké situaci navíc v roce 1972 zemřela violoncellistova matka - Sofie Nikolajevna Rostropovičová. Svého manžela Leopolda Vitoldoviče přežila o třicet let.

Psychologický teror pak pokračoval. Rostropovič dostal přímo od KSSS povolení nahrát ve studiu podniku Melodija na gramofonové desky operu Tosca s orchestrem a sólisty Velkého divadla v Moskvě. Natočeno bylo první jednání a studio oznámilo, že nahrávku nepotřebuje a vše je zrušeno. Rostropovič začal propadat beznaději - nenechali ho hrát a nenechali ho dirigovat. Obrátil se ještě dopisem přímo na Leonida Iljiče Brežněva. Bez úspěchu. Začátkem roku 1973 se Solženicyn rozhodl, že se odstěhuje z Rostropovičova domu. Bylo mu jasné co se děje a chtěl svým obětavým přátelům usnadnit existenci. Solženicyn zde měl ideální podmínky k práci a napsal zde svá významná díla - *Srpen 1914*, *Říjen*

⁷⁸ Seiji Ozawa (narozen 1935) je japonský klavírista, dirigent a hudební organizátor.

1916, *Trkalo se telátko s dubem a Zpod balvanů*. Zformuloval zde také své protestní dopisy na ÚV KSSS a Výbor státní bezpečnosti, které získaly ve světě velký ohlas. Solženycin navíc dal interview americké tiskové kanceláři Associated Press a francouzským novinám *Le Monde*, zde pak popsal i situaci Mstislava Rostropoviče a Galiny Višněvské a jejich metodickou likvidaci Brežněvovým režimem.

Violoncellista však nechtěl definitivní konflikt, nechtěl emigrovat nebo se o to pokusit. Nechtěl opustit svoje žáky na konzervatoři, připravoval další ročník Čajkovského soutěže. Jeho sestra Veronika, hrála v orchestru Velkého divadla v Moskvě, její synové začali chodit na vysokou školu. Rostropovičovi bylo jasné, že by je po jeho emigraci pravděpodobně všechny vyhodili a pronásledovali. Dne 29. března 1974 poslali Rostropovič a Višněvská další dopis adresovaný přímo Brežněvovi. Tentokrát s prosbou o povolení zahraničního pracovního výjezdu v trvání dvou let. Ve světě už se všechno vědělo. Slavný dirigent Leonard Bernstein oslovil senátora Edwarda Kennedyho před jeho pracovní cestou do SSSR a žádal ho, aby violoncellistovi pomohl. Kennedy pak při audienci u Brežněva zjevně zaúřadoval. Odpověď byla velmi rychlá - mohou odjet. Především Višněvská měla obavy, že jim nedovolí odcestovat. To se ukázalo jako zcela zbytečné, výkonná moc SSSR se snažila svých dvou nejlepších umělců zbavit co nejdřív. V únoru roku 1974 byl vyhoštěn Solženycyn a poté i celá jeho rodina. Závěrečný sólistický koncert zahrál Rostropovič symbolicky v litevském městě Šiauliai, v zemi odkud pocházeli jeho předkové. Dne 10. května 1974 ještě dirigoval naposledy v Moskvě Symfonii č. 6 *Patetickou* Petra Iljiče Čajkovského, v předsálí už ale hlídali agenti KGB. 26. května 1974 odlétal Rostropovič sám do Londýna a nesměl si vzít nic kromě violoncella, několika partitur a svého novofundlandského psa. Zachoval se čestně, přesto byl najednou v těžké situaci. Pomohl Solženycynovi jakožto ohroženému člověku. Protože sám byl v první řadě člověk, až potom všechno ostatní.

Legenda

V Londýně byl Rostropovič zcela bez prostředků, neuměl zatím příliš dobře anglicky. Koncerty neměl, sezóny na další rok byly obsazeny, s jeho náhlým příjezdem nikdo nepočítal. Rozhodl se proto odjet do Paříže a v červnu 1974 za ním přijela Višněvská s dětmi. Pracovní perspektivy obou umělců byly malé i v Paříži, koncertní smlouvy se s interprety také tady dělaly i více let dopředu, Rostropovič i Višněvská museli čekat na náhodnou příležitost. Jejich postavení nebylo jednoduché ani ze společenského hlediska. Jejich odchod ze SSSR byl vynucený, za emigranty nebo disidenty však považováni nebyli a ani se tak nesnažili veřejně vystupovat. Oficiálně byli na dvouletém zahraničním turné a formálně byla Višněvská stále zaměstnána ve Velkém divadle a Rostropovič na Moskevské konzervatoři. První koncertní příležitost dostali v Monaku, pořád ještě na smlouvu přímo přes sovětskou agenturu *Goskoncert*. V sále monackého divadla se představili v programu vystavěném z písní a árií, Rostropovič hrál pouze na klavír. V následujících měsících cestovali po celé Evropě a střídali často ubytování. V Edinburgu, kde oba často v minulosti účinkovali, dostala Višněvská příležitost v opeře *Macbeth* Giuseppe Verdiho a během jednoho měsíce se realizovalo deset představení. Přestože se Rostropovič a Višněvská v zahraničí neustále povinně ohlašovali na místních sovětských velvyslanectvích a byli vedeni jako na uměleckém zájezdu, výkonná moc se snažila je i tak poškodit. Moskevská agentura se obracela na evropské koncertní jednatele a nabízela hostování Velkého divadla za vynikajících finančních podmínek. Ovšem pouze když zruší smlouvy s Rostropovičem. V SSSR vycházely publikace a články o hudbě, monografie Prokofjeva, Šostakoviče, Chačaturjana nebo Kozolupova, ale jména Rostropoviče i Višněvské byla z původních textů redaktory na příkaz shora vyškrtávána.

Život na cestách bez stabilního domova měl však pro Višněvskou a Rostropoviče brzo skončit. Objevil se zájem ze Spojených států amerických, které byly talentovaným emigrantům z Východní Evropy vždy otevřené. Rostropovič dostal nabídku přímo z washingtonského National Symphony Orchestra a dne 5. března roku 1975 zde dirigoval Čajkovského *Patetickou*, symfonickou báseň *Francesca di Rimini* a árii z opery *Evžen Oněgin* v podání Galiny Višněvské. V červenci stejného roku dostali další příležitost v Prokofjevových Symfoniích č. 1 a č. 5, Višněvská interpretovala několik árií z Pucciniho oper. Rostropoviči byla na základě těchto koncertů nabídnuta

smlouva. Ten smlouvu podepsal s vědomím, že orchestr nepatří v USA k těm úplně nejlepším a že bude muset zvednout jeho úroveň svými nároky a svým přístupem. Byla to výzva a Rostropovič měl výzvy rád. Vedením byly vypsány konkurzy za hudebníky v důchodovém věku, obměnilo se obsazení, Rostropovič svým vrozeným optimismem vytvořil správnou atmosféru práce orchestru a sám se koncert od koncertu zlepšoval i jako dirigent. Orchester začal hrát o kategorii lépe a začal zvládat rozsáhlý repertoár. Za třináct sezon zde Rostropovič nastudoval 469 skladeb od 154 skladatelů, v rámci jedné sezóny to bylo nejméně třicet partitur. V programu tělesa se objevilo 166 předtím zde nehraných skladeb jako Symfoie pro varhany a orchestr Aarona Coplanda, Symfonie č. 3 a č. 5 Antonína Dvořáka, Koncert pro violoncello a orchestr e - moll Edwarda Elgara, Haydnovy symfonie č. 22 a č. 48, Mahlerova Symfonie č. 7, Mjaskovského Symfonie č. 21, Symfonie č. 3 Carla Nielsena, přede hry z operet Jacquesa Offenbacha, kantáta *Alexander Něvskij*, Symfonie č. 2 a č. 3 a *Ruská přede hra* Sergeje Prokofjeva, Klavírní koncert č. 4 Sergeje Rachmaninova, symfonická suita *Antar* Nikolaje Rimského - Korsakova, Symfonie č. 13 a č. 14 Dmitrije Šostakoviče a Symfonie č. 3 a č. 4 Jeana Sibelia. Rostropovič také samozřejmě provedl několikrát kompletní symfonie a klavírní koncerty Ludwiga van Beethovena, všechny Brahmsovy symfonie a instrumentální koncerty, symfonie a koncertantní skladby Antonína Dvořáka, Josepha Haydna, W. A. Mozarta a také všechny symfonie Gustava Mahlera. Rostropovič vždy cítil nutnost programové univerzálnosti a NSO Washington pod jeho vedením studoval také obdivuhodné množství soudobé hudby. Z impozantního seznamu premiér pod Rostropovičovou taktovkou v letech 1977 - 1990 je třeba zmínit Koncert pro soprán, violoncello a orchestr (sólisté G. Višněvská a M. Rostropovič) francouzského skladatele Marcela Françoise Landowskiho⁷⁹, *Noveletty* Vitolda Lutoslawskiho, *Lacrimosu*, *Polské rekviem* Krzysztofa Pendereckiho nebo skladbu *Stichira* Rodiona Konstantinovuče Ščedrina.

S příchodem Rostropoviče se rozšířil i počet hostujících dirigentů u NSO, dirigovali zde Leonard Bernstein, Zubin Mehta, Lorin Maazel, Christoph Eschenbach, Seiji Ozawa a Neville Marriner. V instrumentálních koncertech

⁷⁹Marcel François Paul Landowski (1915 - 1999) byl francouzský hudební skladatel a spisovatel.

vystupovali hvězdy jako Vladimir Aškenazy, Bella Davidovich⁸⁰ nebo Oxana Yablonskaya⁸¹. Orchester hrál kolem dvou set koncertů za rok a navíc pořady pro posluchače národnostních menšin a několik cyklů výchovných koncertů. Těleso se prezentovalo na mnoha celoamerických a mezinárodních slavnostech (inaugurace prezidenta, Den nezávislosti 4. července), hostovalo v zahraničí a také v menších amerických městech, která nedisponovala takových kulturním zázemím. Kolektiv orchestru se rozrostl - 103 orchestrálních hráčů a ještě 45 zaměstnanců v administrativním oddělení, vývojovém oddělení, finančním oddělení, oddělení pro marketing, operativní službu, výchovné programy a zajišťování zvláštních akcí. Po stránce financování provozu tělesa Rostropovič dosáhl toho, že sály byly plné téměř na všechny druhy koncertů a jenom tržba za vstupné byla 7,5 miliónu dolarů za rok. Další prostředky dokázal Rostropovič sehnat od sponzorů, vyjednávačské schopnosti mu byly dány stejně jako ty hudební. Rostropovič stál uprostřed agilního amerického systému koncertního byznysu a byl to naprostý opak toho, co znal z hudebního provozu v SSSR.

Pozice Mstislava Rostropoviče a Galiny Višněvské se v svobodném hudebním světě rychle upevnila, byli přijímáni jako jedni z vedoucích postav světového interpretačního umění. Višněvská získala *Grand Prix du Disque* za nahrávky oper *Tosca*, *Piková dáma*, *Vojna a mír* a *Katěrina Izmajlova*. Zpívala *Toscu* v Metropolitní opeře New York a v londýnské Covent Garden. Oba byli činní i v oblasti charitativní, věnovali pravidelně prostředky Fondu Claude Jacqueline Pompidou, Organizacím při OSN nebo na univerzitu v guyanském hlavním městě Georgetown, kde bylo studentům lékařství udělováno přímo *Rostropovičovo stipendium*. Violoncellista pomáhal aktivně i umělcům - emigrantům ze SSSR a ruská kultura tak pronikala do kultury evropské a americké. Dával stále častěji rozhovory do tisku i televize, kde se vyjadřoval velmi kriticky k politickému zřízení v SSSR. Stále byl však se svou manželkou oficiálně na zahraničním turné a stále si nechávali na ambasádě SSSR ve Washingtonu prodlužovat pas. Výkonná moc v SSSR se však na začátku roku 1978 rozhodla pas oběma umělcům neprodloužit a zbavit je občanství. V březnu roku 1978 byli přes své protesty a řadu dopisů nejvyšším představitelům SSSR včetně Leonida Brežněva

⁸⁰ Bella Davidovich (narozena 1928) je americká klavíristka rusko - židovského původu.

⁸¹ Oxana Yablonskaya (narozena 1938) je americká klavíristka rusko - židovského původu.

zbaveni občanství. Rostropovičova sestra Veronika musela vyklidit moskevský byt a jména Rostropovič a Višněvská byla veřejně zostoužena v sovětských médiích. Ze všech umělců v SSSR odmítli oficiálně odsoudit Rostropoviče a Višněvskou jenom houslista Leonid Borisovič Kogan a sólista baletu Velkého divadla Vladimir Viktorovič Vasiljev⁸² a byli za to pozváni k pohovoru na ÚV KSSS. Byla to velká nespravedlnost, protože Mstislav Rostropovič a Galina Višněvská se stali emigranty proti své vůli, v sovětském tisku o nich psali lži a oni se nemohli nijak bránit.

V roce 1982 se Višněvská rozhodla ukončit v 56 letech svojí operní dráhu, jejím posledním představením se stal Čajkovského *Evžen Oněgin* v Opéra National de Paris za Rostropovičova řízení. Starší dcera Olga absolvovala Julliard School New York a pokračovala na Manhattan School of Music v tomtéž městě. Byt, který pronajímali, nyní dceři koupili. Mladší dcera Elena absolvovala také na Julliard School, poté pokračovala ve studiu ve Vermontu u legendárního Rudolfa Serkina. Na konci sedmdesátých let začala se svým otcem Mstislavem pravidelně vystupovat v recitálech, svůj debut ve slavné Carnegie Hall absolvovala v roce 1980.

Rostropoviče samozřejmě stále sledovala tajná služba SSSR, k intervencím do jeho osobního i profesního života se však už nikdo neodvážil. Oběma manželům nabízela řada států své občanství, oni si však ponechali pouze pasy Monackého knížectví. Rostropovič rozšiřoval svoje společenské styky a působení, setkával se s římským papežem Pavlem VI., navštívil legendárního herce a režiséra Charlese Chaplina, přátelil se s malíři Pablem Picassem a Salvadorem Dalím, s mimem Marcellem Marceauem nebo s trumpetistou Louism Armstrongem. Zvláštní místo potom představovaly Rostropovičovy kontakty s politickými a státními představiteli. Setkání tohoto typu byla společensky významná, referovala o violoncellistově politickém postoji a obecném uznání jeho role ve společenském hnutí. Sám byl donucen emigrovat a dokázal svoje osobní zkušenosti i objevené nevšední politické schopnosti uplatňovat. Problémy světa viděl optikou lidskosti a spravedlnosti, jeho pozornost upoutávali lidé, kteří sloužili svému národu a humanismu. Stále více se zapojoval do řešení politických problémů světa rozděleného železnou oponou. Vypovídají o tom jeho setkání s

⁸² Vladimir Viktorovič Vasiljev (narozen 1940) je sovětský/ruský baletní mistr a choreograf.

Willy Brandtem, Jimmy Carterem, Helmutem Schmidtem, Margaret Thatcherovou, Ronaldem Reaganem nebo Georgem Herbertem Bushem.

Rostropovičova umělecká činnost se začátkem konce sedmdesátých a počátkem osmdesátých let vyvíjela mimořádně dobře. Jeho umělecké zájezdy zahrnovaly všechny země, s pochopitelnou výjimkou celého komunistického bloku a samotného Sovětského svazu. Velké popularity dosáhl Rostropovič zejména v Japonsku. Postupně se poměr Rostropovičova dirigování a koncertování na violoncello ustálil na převaze dirigentských angažmá. V nucené emigraci se stalo řízení orchestru základem a posunulo se do středu jeho uměleckých zájmů. Kromě NSO Washington vystupoval s Chicago Symphony Orchestra, New York Philharmonic, Philadelphia Orchestra nebo Boston Symphony Orchestra. S London Symphony Orchestra rozšířil v této době značně řadu nahrávek svých dirigentských počinů. Jako violoncellista pořídil v této době řadu vynikajících nahrávek s Berlínskou filharmonií pod taktovkou Herberta von Karajana. Měl možnost se konečně zaměřit i na dílo jeho nedávno zemřelého pedagoga a přítele Dmitrije Šostakoviče. Těžiště Rostropovičova šostakovičovského repertoáru zaujímá Symfonie č. 5 a Symfonie č. 14, ve Washingtonu je provedl celkem dvaatřicetkrát. Symfonii č. 8 provedl roku 1976, Symfonii č. 9 v roce 1979, Symfonie č. 4 a č. 7 roku 1983, Symfonii č. 10 pak v roce 1985. Roku 1988 diriguje Symfonii č. 13. Rostropovičovo uvádění a propagace Šostakových skladeb má pro americkou hudební kulturu zásadní význam. V USA uvedl téměř všechny symfonie a přiblížil místnímu publiku tento epický obraz zhudebněné tragédie 20. století, svou koncepcí interpretace udal směr dalším dirigentům a orchestrům. Rostropovičovy organizační schopnosti, které se u něj projevovaly už od mládí, měly značnou příležitost se rozvinout. Pod jeho záštitou se začaly pořádat festivaly ve francouzském městě Évian-les-Bains, v Paříži se od roku 1977 do roku 2009 pořádala interpretační soutěž *Concours de violoncelle Rostropovitch*.

Dne 25. března roku 1987 slavil Mstislav Rostropovič s dvoudenním předstihem šedesáté narozeniny a ve Washingtonu se sešla elita inteligence, největší hvězdy interpretačního umění, nejznámější spisovatelé a významní političtí představitelé. Na umělcovu počest se ve Washingtonu realizoval První světový kongres violoncellistů. Rostropovič byl vyhlášen „hudebníkem roku“ a prezident USA Ronald Reagan mu v Bílém domě předával americké vyznamenání

Presidential Medal of Freedom. Anglická královna Alžběta II. ho pasovala na *Rytíře řádu Britského impéria (The Most Excellent Order of the British Empire)*, ve Francii dostává *Řád Čestné legie (Ordre national de la Légion d'honneur)* a německá vláda mu udělila *Záslužný řád Spolkové republiky Německo (Verdienstorden der Bundesrepublik Deutschland)*. Mstislav Rostropovič byl rovněž držitelem ceny Alberta Schweitzera a v součtu mu bylo uděleno třicet čestných hodností a poctili ho šedesáti vysokými vyznamenáními v osmnácti zemích celého světa. Umělec v rámci svého výročí realizoval řadu koncertních vystoupení v New Yorku, Bostonu a Washingtonu. Ve výčtu repertoáru je třeba zmínit Brittenovo *Válečné rekviem*, na violoncello zahrál patnáct nejzásadnějších děl pro violoncello a orchestr (sedm z nich jemu dedikovaných), také ovšem kompletního sólového Bacha. Dne 27. března roku 1987 byly provedeny v sále *John F. Kennedy Center for the Performing Arts* skladby věnované Mstislavu Rostropovičovi - Leonard Bernstein řídil předehru *Slava!*, Krzysztof Penderecki řídil svou sborovou skladbu *Píseň cherubína*. Na pódiu se vystřídaly ty největší hudební hvězdy - houslisté Yehudi Menuhin a Isaac Stern, violoncellista Yo-Yo Ma, klavírista Murray David Perahia, flétnista Jean - Pierre Rampal, koncert uváděl hollywoodský velikán Gregory Peck. Celý svět Rostropoviče považoval za jednu z největších osobností. Když ovšem osobním dopisem žádal vůdce *perestrojky* a generálního tajemníka KSSS Michaila Sergejeviče Gorbačova, aby na oslavu jeho šedesátin mohla přijet jeho sestra Veronika s rodinou, nedostal žádnou odpověď. Kopii dopisu proto předal americkému prezidentovi Ronaldu Reaganovi, který se při mezistátní konferenci na Islandu zeptal Gorbačova, zda dopis četl. Nakonec však bylo Rostropovičově sestře s rodinou vycestovat povoleno.

Dne 7. prosince roku 1988 došlo v SSSR k přírodní katastrofě. Postihlo svazovou republiku Arménie, epicentrum celého zemětřesení bylo poblíž města Spitak a jeho síla byla změřena na 7,2 stupňů Richterovy škály. Zahynulo téměř 50 000 tisíc lidí, dalších 541 000 lidí zůstalo bez přístřeší. Rostropoviče zastihla zpráva v Londýně, kde se připravoval na koncertní cestu do Indie. Zájezd zrušil a zorganizoval v Londýně dobročinný koncert, na němž účinkoval společně s manželkou. Následoval koncert ve Washingtonu, kde Rostropovič vystupoval jako dirigent i jako violoncellista a vystoupení se setkalo s obrovským zájmem publika. Po washingtonské benefici následovaly podobné akce v Paříži nebo New

Yorku. Spojili své umělecké i organizační síly s operním pěvcem Plácidem Domingem a získali pro koncert v newyorské Carnegie Hall hvězdy jako Mirellu Freni nebo Frederiku von Stade a sami rovněž účinkovali. Získali 500 000 dolarů do fondu pro postiženou Arménii. Během roku 1989 postupně padly střeoevropské a východoevropské komunistické režimy. Když se bořila *Berlínská zeď* jakožto symbol rozděleného světa, hned druhý den ráno letěl Rostropovič speciálním letadlem do Berlína a hrál vedle betonových trosk části z Bachových suit. V prosinci roku 1989 jeli spolu s Galinou Višněvskou do Stockholmu, kde byla spisovateli Borisi Leonidoviči Pasternakovi posmrtně předána Nobelova cena. Prvním skladatelem v pořadí, který porušil v SSSR zákaz psát pro Rostropoviče, byl Rodion Ščedrin. Poslal Rostropovičovi svou meditaci ve stylu staroruské pravoslavné liturgie nazvanou *Stichira*. Skladba byla s obrovským úspěchem provedena na koncertě NSO ve Washingtonu. V SSSR tály po desíletích ledy zákazů a promítaly se filmy režiséra Andreje Arseňjeviče Tarkovského, instalovaly se obrazy malíře a grafika Michaila Michajloviče Šemjakina, hrála se hudba zakázaných skladatelů. V této atmosféře se skupina 25 skladatelů a hudebníků v čele s Alfredem Garrijevičem Šnitkem, Rodionem Konstantinovičem Ščedrinem, Dmitrijem Alexandrovičem Baškirevem⁸³, Jurijem Abramovičem Bašmetem⁸⁴, Natalíi Grygoryjevnou Gutmanovou, Olegem Mojsejevičem Kaganem⁸⁵ a Igorem Davidovičem Olstrachem obrátila na Nejvyšší sověť SSSR se žádostí o navrácení občanství Galině Višněvské a Rostropovičovi. Hlavním argumentem bylo, že když jim bylo odebráno občanství, bylo tak vykonáno proti jejich vůli, nezákonně a bez jakéhokoli důvodu. To mělo váhu jak z hlediska morálního, tak i právního. Nechvalně proslulý komunistický aparátčík, hudební skladatel Tichon Nikolajevič Chrennikov, který byl stále ještě tajemníkem Svazu skladatelů Sovětského svazu, tento argument interpretoval v opakovaném dopise předsedovi komise Nejvyššího sovětu pro otázky občanství.

Tomu všemu předcházela situace, která do vysoké míry atmosféru roku 1989 symbolizovala. Již začátkem tohoto přelomového roku byla podepsána smlouva o koncertech NSO Washington pod taktovkou Mstislava Rostropoviče v

⁸³Dmitrij Alexandrovič Baškirev (narozen 1931) je sovětský/ruský klavírista a pedagog.

⁸⁴Jurij Abramovič Bašmet (narozen 1953) je sovětský/ruský violista a dirigent.

⁸⁵Oleg Mojsejevič Kagan (1946 - 1990) byl sovětský houslista židovského původu.

Moskvě a Leningradě. Rostropovič nakonec souhlasil, že pojede. Byl šéfem orchestru a nemohl zájezd odmítnout. Pro NSO to byla prestiž, do Moskvy nejednou pozval *Goskoncert* nejlepší světové orchestry. Sponzorem turné se musela stát drogistická firma *Procter and Gamble*, moskevský *Goskoncert* by sám situaci finančně nezvládl. V zasedacím sále *John F. Kennedy Center for the Performing Arts* ve Washingtonu se 14. dubna roku 1989 konala tisková konference za účasti sovětského velvyslance v USA Jurije Vladimiroviče Dubinina. Bylo zde oznámeno, že se turné uskuteční 12. - 15. února roku 1990, program koncertů nebyl ovšem upřesněn. Rostropovič naznačil, že by chtěl hrát Dvořákův Koncert pro violoncello a orchestr h - moll, veškerým otázkám ohledně jeho problematického diplomatického statusu se takticky vyhnul. Tehdejší ministr kultury SSSR Nikolai Nikolaevich Gubenko vynaložil velké úsilí, aby přesvědčil nejvyšší představitele KSSS o nezbytnosti aktu navrácení občanství Rostropovičovi a Višněvské. Nakonec se mu to podařilo, a ještě měsíc před začátkem zájezdu NSO bylo vše schváleno a Rostropovič s Višněvskou o tom byli ihned vyrozuměni. Dne 17. ledna roku 1990 oba umělci vydali prohlášení pro ruskou státní zpravodajskou agenturu TASS ve Washingtonu. Akceptovali navrácení občanství jako přímé a otevřené přiznání chyby výkonné moci, jako akt rehabilitace. Jako čestní lidé nechtěli zveřejňovat svůj názor na to, čemu příliš nerozuměli, nechtěli se vyjadřovat ani k politice, ani k ekonomice. Situaci považovali za nejistou a rozhodnutí za polovičatá - Rostropovič byl toho názoru, že křivdy symbolicky skončí, až se bude mít možnost vrátit z USA spisovatel Alexander Solženicyn.

NSO a Rostropovič se ve Washigtonu začali intenzivně připravovat na zájezd do SSSR. Violoncellista chtěl ukázat, že Američané umí zahrát a pochopit ruskou hudbu, že jsou špičkovým tělesem. Před samotným zájezdem ještě Rostropovič uspořádal festival ruské a sovětské hudby ve Washingtonu, orchestr zde přehrál téměř celý připravovaný repertoár. Na programu byla Symfonie č. 6 *Patetická* Petra Iljiče Čajkovského, Symfonie č. 8 Dmitrije Šostakoviče a Symfonie č. 5 Sergeje Prokofjeva. Zkoušelo se tři týdny a závěrečný koncert se konal ve Washongtonu jeden den před odjezdem. Asi žádný příjezd hudebníka 20. století z oboru klasické hudby nevzbudil takový ohlas, jaký způsobil Rostropovičův přilet do Moskvy. Ve všech novinách byly otištěny informace, reportáže a články. Po 16 letech se vyhledávaly a publikovaly různé údaje

z životopisu Rostropoviče a Višněvské. Na letišti Šeremetěvo se shromáždily zástupy lidí, někteří nesli transparenty s nápisy provolávajícími slávu oběma manželům. Při samotném příchodu umělců musel ministr kultury Gubenko prorážet vlastním tělem cestu k východu. Z letiště odjeli oba umělci přímo na *Novoděvičí hřbitov* ke hrobu Dmitrije Šostakoviče, teprve potom do svého starého moskevského bytu. Rostropovič přijímal pocty se svou vrozenou bezprostředností. Přiznával ale, že on i jeho manželka za celé roky nucené emigrace počítali s tím, že je budou rehabilitovat až po smrti. Ani v okamžicích návratu se oba nezbavili pochybností, nejvyšší představitel SSSR Michail Gorbačov stále ještě opakoval něco o modernizaci stávajícího systému. Zájezd Rostropoviče a Višněvské byl přeplněný událostmi, nebyl čas ani na spánek. V tiskovém středisku Ministerstva zahraničních věcí SSSR proběhla konference pro novináře. Sál byl plný, lidé stáli, někteří seděli na zemi. Americký velvyslanec potom uspořádal na velvyslanectví recepci na počest Rostropoviče a Višněvské.

Byl to však především zájezd NSO se svým šéfdirigentem a na prvním místě byla hudba. V dopoledních hodinách probíhaly zkoušky a generálky, vzhledem k rozsáhlé přípravě na celé turné a předcházejícím koncertům v Japonsku (odkud orchestr i přiletěl) se ale v podstatě jen ověřovala akustika a přehrála důležitá místa. V rámci čtyř koncertů turné (dva v Moskvě a dva v Leningradě) hrál orchestr pod taktovkou Rostropoviče Symfonii č. 6 Čajkovského, Symfonii č. 5 Prokofjeva, Symfonie č. 5 a 8 Šostakoviče, Adagio pro smyčce Samuela Barbera a Symfonii č. 1 *RiverRun* Stephena Joela Alberta⁸⁶. Sólově hrál Mstislav Rostropovič Koncert h - moll pro violoncello a orchestr Antonína Dvořáka za řízení svého asistenta Randalla Craiga Fleischera⁸⁷, produkce vždy zakončovalo množství orchestrálních přídavek. Rostropovič ve své promyšlené dramaturgii spojoval ruské a americké, současnost i minulost, zároveň vždy předvedl své nedostižné violoncellové mistrovství.

Po skončení turné odlétal Rostropovič z Leningradu do Londýna a potom do Washingtonu. Tisk v SSSR psal o jeho mimohudebních aktivitách - věnoval milion jednorázových injekcí, padesát tisíc dolarů honoráře, pět invalidních vozíků a vybavení zubní ordinace. Podle výsledků průzkumu mezi občany označili

⁸⁶ Stephen Joel Albert (1941 - 1992) byl americký hudební skladatel.

⁸⁷ Randall Craig Fleischer (narozen 1958) je americký dirigent.

obyvatelé Moskvy za nejdůležitější událost roku 1990 navrácení občanství Rostropovičovi a Višněvské a vystoupení orchestru NSO. V přelomové době mělo umění takovou sílu, že překonalo politiku a ekonomiku. V červenci roku 1990 violoncellista znovu přijel do Moskvy, aby vystoupil na koncertě k nedožitým sedmdesátinám fyzika a disidenta Andreje Sacharova. Ihned po koncertě, sice bez jakýchkoliv veřejných projevů, odletěl do Paříže pokračovat v naplánovaném koncertním zájezdu, jeho vystoupení ale přenášela televize a setkala se značným ohlasem v tisku.

V roce 1991 čekala Rostropoviče celá řada koncertů. Byl to jubilejní rok pro mnohé skladatele a slavilo se stopadesáté výročí narození Antonína Dvořáka, sté výročí narození Sergeje Prokofjeva, dvousté výročí úmrtí Wolfganga Amadea Mozarta a šedesát let uplynulo od založení NSO ve Washingtonu. Violoncellista uspořádal řadu koncertů, festivalů a vzdělávacích pořadů.

Ráno 19. srpna roku 1991 se ve svém pařížském bytě Rostropovič dozvěděl o protivládním puči v SSSR, okamžitě se rozhodl letět do Moskvy. U pasové kontroly v Moskvě vysvětlil, že přijel na jakýsi občanský kongres, na který ho pozvali. Osamocený starý muž se poté rozjel Moskvou do budovy sídla vlády na Krasnopresněnském nábřeží řeky Moskvy bránit zákonnou vládu a těžce nabytou demokracii ve svojí zemi. Rostropovič strávil v budově celé tři dny, zde byla základna odpůrců prodemokratických sil vedených Borisem Jelcinem. V okolí došlo k mnoha násilným střetům mezi armádou a demonstranty. Když byl puč potlačen, Rostropovič se vrátil ke koncertování, natáčení, dirigování a rodině. Bylo mu však jasné, že svojí zemi musí pomáhat ještě aktivněji. Se svojí manželkou Galinou Višněvskou založili fond a rozhodli se postavit dětskou nemocnici v Moskvě. Rostropovič dokázal vybalancovat politickou situaci a umělecké zájmy a nacházet impulsy k intenzivní spolupráci s ruskými hudebníky. Celých patnáct let nemohl, a proto teď zval ke svým koncertům Jurije Abramoviče Bašmeta, Vladimira Teodoroviče Spivakova⁸⁸, Jurije Chatujeviče Těmirkanova⁸⁹, uváděl premiéry skladeb Sofie Asgatovny Gubajduliny⁹⁰, dirigoval

⁸⁸ Vladimír Teodorovič Spivakov (narozen 1944) je sovětský/ruský houslista a dirigent.

⁸⁹ Jurij Chatujevič Těmirkanov (narozen 1938) je sovětský/ruský dirigent adygejského původu.

⁹⁰ Sofia Asgatovna Gubajdulina (narozena 1931) je sovětská/ruská skladatelka tatarského původu.

Prokofjeva v provedení souboru Marijinského divadla (teď už opět petrohradského). Na zájezdě ve Španělsku spojili síly s tenoristou Plácidem Domingem. Nastudoval v Marijinském divadle také první verzi Šostakovičovy opery *Katěrina Izmajlova*, premiéroval novou operu *Život s idiotem* Alfreda Šnitkeho. Ruskému publiku prezentoval také nová skladatelská jména. Galina Višněvská vedla v létě 1991 v Salzburgu mistrovský pěvecký kurz a realizovala nastudování opery *Jolanta* Petra Iljiče Čajkovského, ovšem způsobem, že jedno obsazení se bude zpívat německy a druhé (složené ze studentů ruských hudebních škol) v originální ruštině. V lednu roku 1992 byla v Moskvě zveřejněna jména laureátů Státní ceny Ruska za rok 1991 a Rostropovič byl mezi nimi. Na předávání vyznamenání prezidentem Borisem Nikolajevičem Jelcinem Rostropovič nepřišel, ale oznámil, že peníze patřící k ocenění použije na vybudování nemocnice. V březnu roku 1992 je pořádán ve Velkém divadle v Moskvě velký galakonzert k 45 rokům umělecké činnosti Galiny Višněvské a pěvkyně zřizuje fond na pomoc penzionovaným umělcům, kteří působili na této scéně. Na podzim roku 1992 hrála Galina Višněvská ve filmu režiséra Alexandra Arkadijeviče Bělinského *Benefice na rozloučenou* podle her Alexandra Nikolajeviče Ostrovského. V roce 1992 je však Mstislav Rostropovič stále šéfdirigentem v NSO Wasington. Od ledna do začátku února diriguje koncerty ve Washingtonu, v únoru hostuje dva týdny v Pittsburgu, v březnu řídí v Amsterdamu zkoušky opery Alfreda Šnitkeho *Život s idiotem* a 3. dubna zde proběhne veleúspěšná premiéra. V první půli května provádí opět koncerty ve Washingtonu, na konci května zahajuje Mezinárodní hudební festival v Evian-les-Bains ve Francii a na konci června premiéruje tři soudobé klavírní koncerty na oslavách jubilea firmy *Steinway and Sons* v New Yorku...

Na podzim roku 1999 přijíždí do Prahy, kde pořádá několik interpretačních seminářů se studenty Hudební fakulty Akademie múzických umění a řídí zkoušku orchestru Akademičtí komorní sólisté. Na repertoáru je jeho oblíbená skladba - Klavírní koncert č. 1 c - moll op. 35 Dmitrije Šostakoviče. Zaujatě s mladými kolegy probírá skladbu, vypráví, gestikuluje a vysvětluje. V jeden okamžik pak usedá ke klavíru a z paměti „svého“ Šostakoviče hraje za doprovodu orchestru. Na konci semináře dostane dotaz, kdy přijede zase příště. Odpovídá s úsměvem, že má kalendář plný na deset let dopředu, takže za deset let. Poslední koncert Mstislav Leopoldovič Rostropovič odehraje 20. června 2005 v sále vídeňského

Musikverein, Seiji Ozawa řídí Vídeňské filharmoniky, Rostropovič hraje Dvořákův Koncert h - moll op. 104 a premiéruje *Largo* pro violoncello a orchestr Krzysztofa Pendereckiho.

V únoru a dubnu roku 2007 absolvuje Mstislav Rostropovič dvě komplikované operace v souvislosti s onemocněním rakovinou. Dne 27. dubna téhož roku v moskevské nemocnici umírá. Končí životní cesta jednoho z největších hudebních géniů všech dob.

Závěr

Violoncellista, dirigent, organizátor a filantrop Mstislav Leopoldovič Rostropovič je hudební legendou. Stal se jí už za svého života, podobně jako jeho starší kolega a vzor, katalánský violoncellista Pablo Casals. Celý svůj život krácel Rostropovič po boku interpretačních i skladatelských titánů jako byli Jascha Heifetz, Gregor Piatigorsky, Paul Hindemith, Sergej Sergejevič Prokofjev, Dmitrij Dmitrijevič Šostakovič, Benjamin Britten, Krzysztof Penderecki, Witold Lutoslavski nebo Henri Dutilleux. Hrál s nejlepšími orchestry v nejprestižnějších sálech, největší interpreti celého světa byli jeho spoluhráči v komorních koncertech. Rostropovič byl člověk, který nikdy nedokázal oddělit hudbu od

lidských a občanských postojů. Patřil k výjimečné kategorii umělců, kteří překračují rámec vlastního oboru a dokáží ovlivnit běh lidských dějin.

Použitá literatura a prameny

kolektiv autorů: Československý hudební slovník osob a institucí (dva svazky A – L, M - Z), SNKLHU, Praha 1965

Chentova, Sofja Michajlovna: Rostropovič, Český spisovatel, Praha 1997

Samuel, Claude: Mstislav Rostropovich and Galina Vishnevskaya. Russia, Music, and Liberty, Amadeus Press, Portland 1995

Tobel, Rudolf: Pablo Casals, Nakladatelství F. Kosek, Praha 1946

Višněvská, Galina Pavlovna: *Galina: A Russian Story*, Harcourt Brace Jovanovich, San Diego, 1984

Wilson, Elizabeth: *Mstislav Rostropovich: Cellist, Teacher, Legend*, Faber & Faber, Londýn 2007